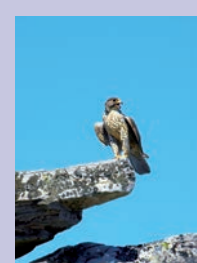

VÅRE
ROVDYR

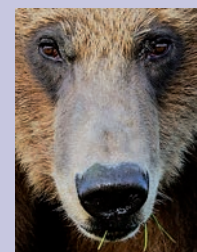
Nr. 3/2010

Årgang 24

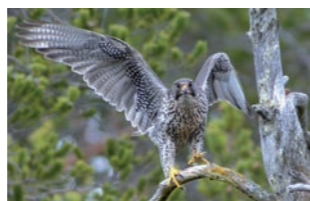

Forside:
Jaktfalk på
utkikkspost.
Foto:
Steinar
Myhr/NN.

Bakside:
Brunbjørn
i Alaska.
Foto:
Rune
Bjørnstad.

Side 80
Tidenes
rovfugludåd

Side 84
– Å skyte
innvandrulv
er ikke genetisk
bærekraftig

Side 86
Vandrefalk i
Oppland

Side 92
Naturverner
Magne Midttun
er død

Side 94
Ulv på Ørmen
i Østfold?

Side 96
Bjørnebestand i
Norge 2009

Side 102
FVR forventer høyere
bestandsmål

Ta ansvar

Prosesen rundt en ny vurdering av bestandstallene for ulv og bjørn er i full gang, og beitenæringen har nå kommet med sitt forslag. Den vil at kun ulv i revirene på tvers av svenskegrensen skal telle med i den norske bestanden. At alle norske ulver blir født i Sverige er eksempelvis mulig med et slikt forslag.

Senterpartiet har klart og tydelig sagt at de vil ha ulven bort. Sp og den mikroskopiske beitenæringen vil frarøve majoriteten av det norske folk muligheten for å oppleve disse viktige dyrene i norsk natur. Men enda mer alarmerende er det at man vil fjerne en økologisk nøkkelart fra den norske faunaen. Næringen og den politiske fløyen deres er som hånd i hanske. De prøver igjen å lage storm i et vannglass og krisemaksimere en allerede oppkonstruert konflikt.

Forvaltningsområdet for ulv er så å si tomt for utmarksbeitende sau. Muligheten for en sauekonflikt skulle dermed være forsvinnende liten. Elgen som ulvens byttedyr står tett, og for øvrig er befolkningstettheten i ulveområdene i Norge betydelig lavere enn i tilsvarende områder i Sverige.

Stortinget må benytte denne anledningen til å øke bestandsmålet til minst 10 årlige helnorske ulveynglinger og minst 20 årlige bjørneynglinger. FVR har bidratt med sitt innspill i sakens anledning, og det er presentert i dette heftet.

Nå må Norge for en gang skyld ta ansvar for rovviltet. Spesielt i det internasjonale naturmangfoldåret.

Kynna-ulvenes kull på 11 valper. Foto: John Odden/SKANDULV.

11 valper i samme ulvekull

En gledelig nyhet er at ulveparet i Kynna-reviret i Hedmark har fått et kull på 11 valper! Det har aldri skjedd i nyere tid i Skandinavia at ulv har produsert et kull av slike dimensjoner.

Kynna-reviret ble påvist vinteren 2004–2005 og kull ble produsert både i 2005 og 2006. Den radiomerkede lederhunden forsvant imidlertid i april 2007, og hannen ble heller ikke gjenfunnet. Yngling i 2007 var dermed utelukket. En av hunnvalpene fra 2006 ble igjen i reviret, og vinteren 2007–2008 gikk hun sammen med en hann – en kjærkommen fink-rus-

sisk innvandrer. Vinteren 2008–2009 ble det sporet 7 individer, og parets hadde således ynglet sommeren 2008.

En av de utvandrende tispene i 2008-kullet dannet for øvrig nytt revir sammen med en hann i de norsk-svenske grensområdene vinteren 2009–2010. Denne halvt finsk-russiske hunnen ble trolig avlivet ulovlig på svensk side i 2010.

Kynna-paret ynglet i 2009 og 9–10 individer ble sporet vinteren 2009–2010. Og i 2010 ble det altså nok et storkull – hele 11 valper.

Spydspissen Villmarksopplevelser i Rendalen tilbyr naturbaserte opplevelser på en måte som i minst mulig grad setter spor. Med utgangspunkt i det som er enkelt får voksne oppleve nærkontakt med vill natur og lokal kultur – en annerledes form for luksus.

SPYDSPISSEN
VILLMARKSOPPLEVELSER

Spydspissen i Rendalen tar med små grupper på eventyr i lokal kultur- og naturhistorie. I området er det et fantastisk fascinerende dyreliv; vi har elg, bjørn, ulv, jerv, gaupe og ørn rett utenfor stuedøra. Dyrene bidrar til å sette en ekstra spiss på våre aktiviteter som hundekjøring, padling eller en guidet fottur, fordi vi alltid ser spor etter deres aktiviteter. Er du spesielt heldig, kan du oppleve en ørn sveve over hodet på deg eller ulve- og bjørnespor i hundeløypa. Les mer om hva vi kan tilby på www.spydspissen.no kontakt via epost til post@spydspissen.no

**NASJONAL
KONFERANSE OM
ROVVILT, BEITEDYR
OG SAMFUNN**

26–27. oktober 2010

Sted: First Hotel Victoria, Hamar

Smakebiter fra programmet:

Miljøverndepartementet
Siste nytt om nasjonal rovviltpolitikk

Det skandinaviske bjørneprosjektet
Hvordan beregne bjørnebestanden

Høgskolen i Hedmark
Forskningsbasert forvaltning av
bjørn og ulv

Länsstyrelsen i Dalarna
Erfaringer og framtid i svensk
rovviltforvaltning

Andre temaer:
jerv, gaupe, rein, elektroniske
radiobjeller, gjerder, jakt m.m.

Mer info og påmelding:
www.naturutvikling.no
Telefon: 93287255

NATUR, UTVIKLING & DESIGN

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
BK Grafisk AS
Sandefjord

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Voksen jaktfalk. Foto: Steinar Myhr/NN.

Tidenes rovfugludåd

Norsk institutt for naturforskning med gavepakke til faunakriminelle

Av Viggo Ree

I slutten av august i år kom det plutselig nyhetsmeldinger fra NRK om at Norsk institutt for naturforskning (NINA) hadde lagt ut flere rapporter med svært sensitive opplysninger om rødlistete rovfuglarter på sine nettsider. Til tross for at alle rapportene var unndratt offentlighet hadde institusjonen sørget for å spre innholdet

for en hel verden. Dette er historiens mest utilbørlige behandling av hekkelokaliteter for truede fuglearter i Norge. Foreningen Våre Rovdyr (FVR) anmeldte derfor saken til politiet kort tid etterpå.

Gjennom de siste tiårene har det vært ulike rettssaker i vårt land der fauna-

kriminelle har blitt dømt for bl.a. illegal etterstrebing og oppbevaring av rødlistete arter, bl.a. rovfugler. Dette har omfattet både ulovlig avlivete individer funnet i frysebokser, ferdigmonterte preparater, egg i samlinger og levende fugler. Når det gjelder sistnevnte kategori husker mange sikkert jaktfalkene som ble

beslaglagt i forbindelse med Sør-Odals-saken på begynnelsen av 1990-tallet (se *Våre Rovdyr* nr. 4–1991, s. 138–142). Levende rovfugler fra Norge har også blitt beslaglagt i utlandet, der sakene også har vært gjennom rettsapparatet. Fotografier og filmopptak av de mange beslaglagte norske jaktfalker i Tyskland er blitt vist rett som det er i ulike medier. Konsekvensene av det som nettopp har skjedd i NINA vil imidlertid kunne bli langt større enn det man kjenner til av lignende faunakriminell virksomhet i vårt land fram til i dag.

Presentasjon i media

Det var NRK Troms og Finnmark som brakte de nedslående opplysningene om NINAs behandling av hekkeopplysninger for rødlistete arter i vår nordligste landsdel. Allerede på morgenen torsdag den 26. august kom det innslag med intervjuer på nyhetssendingene. I sendingen kl. 07.03 ble hendelsen omtalt som både en tabbe og en misforståelse som kan ha hjulpet faunakriminelle med å finne rovfuglreir. Økokrims spesialletterforsker Antonio Poleo ble intervjuet, og han poengerte at dette var svært problematisk på grunn av at det dreide seg om sjeldne og truede arter samtidig som det er stor etterspørsel etter disse fuglene. Han nevnte at når denne type informasjon nå hadde blitt tilgjengelig så var dette en mulighet for de som ønsket å etterstrebe disse artene – og faktisk finne dem. Poleo opplyste at kjøp og salg av slike fugler var omfattende, at de representerte store verdier og at man visste at denne type kriminalitet foregikk. Administrerende direktør i NINA, Norunn Myklebust, sa til reporter Aslak Ballari at hun tok saken alvorlig, og «dette er rapporter med informasjon med så høy presisjon som rapportene gir så derfor så er det klart dette er uheldig».

I nyhetssendingen samme dag kl. 09.03 ble Norsk Ornitologisk Forenings (NOF) generalsekretær Kjetil Aadne Solbakken intervjuet om hekkeopplysningene som kan ha havnet i miljøkriminelle hender. NOF er landets største fuglevernorganisasjon med om lag 9.600 medlemmer. Solbakken reagerte på det som av NRK Troms og Finnmark ble omtalt som en glipp fra NINAs side, og uttalte at dette var rovfuglarter som er unntatt for offentlighet fordi bekjentgjøring av deres hekkelokaliteter kan medføre ulovlig etterstrebing eller nødvendig forstyrrelse – og at det er uheldig hvis folk misbruker denne informasjonen. På formiddagen den 26. august la journalisten i NRK Troms og Finnmark ut en reportasje om NINA-saken på sine nettsider – se faksimile. Under Nordnytt's TV-sending kl. 18.40 denne torsdagen ble saken dekket. Innslaget om NINAs behand-

Faksimile fra NRK Troms og Finnmarks nettsider 26. august 2010.

ling av sensitive hekkeopplysninger for rovfugler kom kl. 18.52 (tilgjengelig på <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/661028/> fram til 24.11.2010). Dette TV-innslaget kunne også ses under reprisene på NRK1s distriktssendinger dagen etter.

Truede arter

Rapportene som er blitt offentliggjort dreier seg om hekkelokaliteter for hubro i Nord-Norge, kongeørn i Troms og jaktfalk i våre nordnorske fylker. Alle artene befinner seg på den norske rødlisten. Kongeørnrapporten dreier seg om lokaliteter på Lyngahalvøya og i Hjertindområdet. Forfatterne Trond Johnsen og Karl-Otto Jacobsen har presentert fargekart med inntegnede hekkelokaliteter og oversiktsfotografier av bergvegger med røde piler ned mot reirhyllene. Det hjelper ikke mye at **Unntatt offentlighet** er ført opp med rød skrift på forsiden når det samtidig er sørget for å gjøre ørnerapporten tilgjengelig for alle verdens internettbrukere – også faunakriminelle.

Det mest alvorlige tilfellet gjelder jaktfalkrapporten fra 2006. Denne har tittelen *Jaktfalk i Nord-Norge. En statusrapport i 2005*, og inneholder detaljerte opplysninger med bl.a. lokalitetsnavn og fargekart med røde markeringer for i alt 243 kjente hekkelokaliteter i de tre nordnorske fylkene etter 1990. Forfatterne Karl-Birger Strann, Trond V. Johnsen, Vigdis Frivoll, Arve Østlyngen og Frantz Sortland har endog sørget for å oppgi nøyaktige UTM-koordinat-

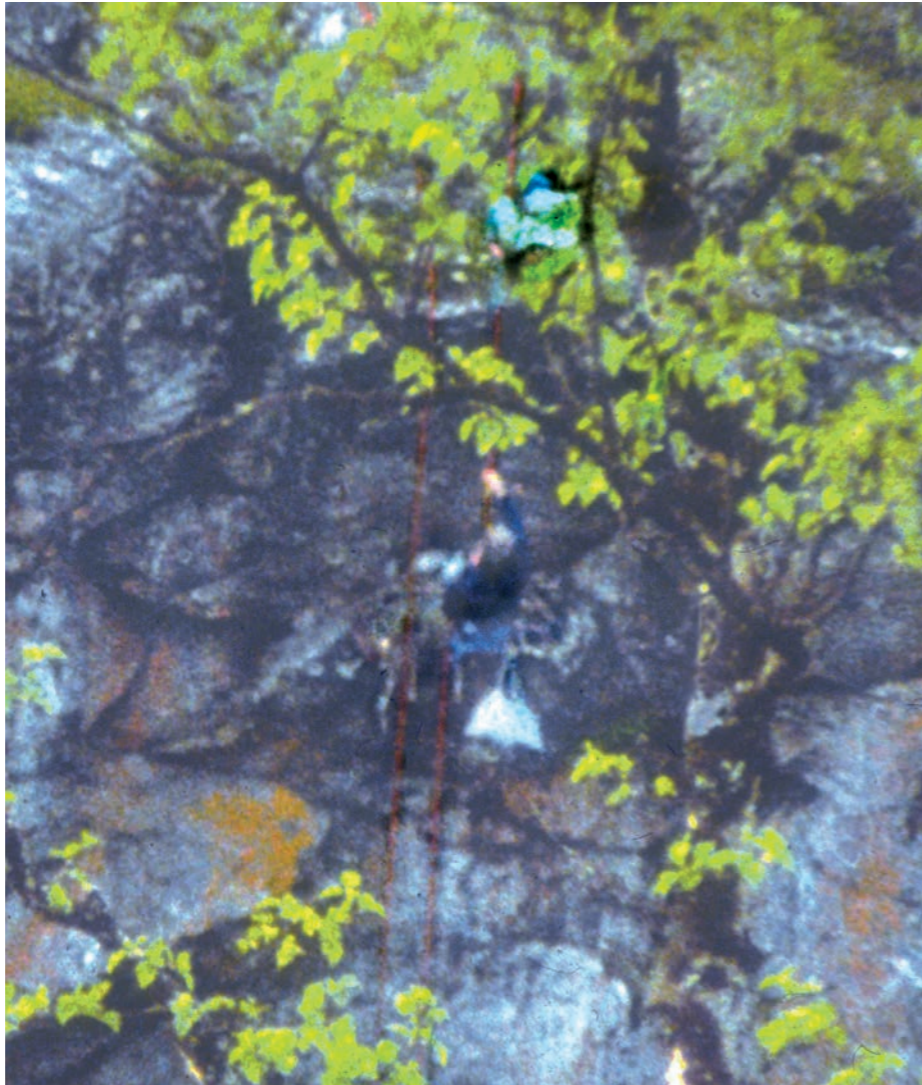
Et autentisk bilde av to personer som raner et jaktfalkreir. Reirrovverne ble tatt og fikk sin straff. Foto: Per J. Tømmeraas.

nater for alle reirplassene! Denne NINA-rapporten er blitt utarbeidet etter oppdrag for Direktoratet for naturforvaltning. Kontaktperson hos oppdragsgiver var Arild Espelien.

Varig skade

Jaktfalken er knyttet til tradisjonelle hekkeplasser. Gjennom århundrer har arten hekket i de samme bergveggene, og det er det som gjør denne saken spesielt graverende. Det er naturligvis ikke slik at faunakriminelle **kan ha funnet** disse detaljerte nettopplysningene om jaktfalkens hekkeplasser i Nord-Norge. Miljøkriminelle personer i ulike land er profesjonelle, og de **har naturligvis for lengst oppdaget** at denne informasjonen fra NINA har vært tilgjengelig for en hel verden. Om rapportene bare har ligget ute på nettet noen få dager vil det ha vært mer enn nok tid for at hekkedataene har havnet i gale hender. Skaden er derfor uopprettelig. Uansett hva som kommer ut av Økokrims etterforskning så må de ansvarlige leve resten av livet med vissheten om at de har påført jaktfalken skade for all framtid. Majoriteten av den norske hekkebestanden finnes nettopp i Nord-Norge. Med opplysningene fra NINA kan faunakriminelle nå planlegge og utøve sin virksomhet i tiår og generasjoner framover. Det er utilgivelig.

De fire rapportene ble naturligvis slettet kort tid etter at NRK hadde gjort oppmerksom på hvilke alvorlige forhold NINA hadde gjort seg skyldig i. Leder i NOF, Alv Ottar Folkestad, har forstått det slik at noen av NINA-rapportene har ligget ute på nettet siden 2005–2006. Om det er korrekt har de fatale skadevirkningene for lengst tatt til. Jaktfalkrapporten er nr. 147 i NINA Rapport, en elektronisk publikasjonsserie som i 2005 erstattet de tidligere NINA Fagrapport, NINA Oppdragsmelding og NINA Project Report. Grunnen til at norske fugle- og naturvernmiljøer ikke har oppdaget denne tragedien kan være at man rett og slett ikke har tenkt at noe slikt kunne være mulig, og at man har mye alternativ litteratur å konsultere når det gjelder disse artene. Folkestad har også forstått det som at det er forfatterne selv som har lagt rapportene ut på nettet. Om så er tilfelle er det overraskende at ikke andre ansvarlige innen NINA, eksempelvis dataeksperter, har reagert på denne presentasjonen. Man må også spørre seg hvorfor ikke oppdragsgiver har reagert på utleggingen av denne type hekkeopplysninger på

internett. Som nevnt er samtlige rapporter forsynt med opplysningen om at innholdet er unndratt offentlighet. Folk som sørger for å presentere denne type sensitivt materiale for hele verden på nettet **må ha vært klar over** hva vedkommende gjorde. Alle ansatte i denne institusjonen kan naturligvis lese. Derfor blir det feil å snakke om tabbe, glipp eller misforståelse. Betegnelsen skandale har også vært brukt om denne saken. Det er heller ikke dekkende. Dette er en handling med ubotelige konsekvenser – en udåd for vår norske naturarv.

Fokus på proporsjoner

Om man eksempelvis tenker seg at en faunakriminell person fra Mellom-Europa har vært på besøk i Nord-Norge og forsynt seg med et par jaktfalkunger ville det bli store medieoppslag om vedkommende ble stoppet i tollen eller av politiet. Fuglene ville bli beslaglagt, og senere ville man oppleve rettssak og dom i saken. Straffen for reirplyndreren ville bli inndragning av utstyr, bot og trolig fengsel. Sammenlignet med den gavepakken NINA nå har servert et stort antall faunakriminelle i mange land blir en slik enkeltsak bare småtterier. Det er derfor viktig ha forståelse for proporsjoner i

tilknytning til denne type saker. Man må derfor sette sin lit til at den tankeløshet og amatørmessige behandling av de sensitive hekkedata for jaktfalk og andre predatorarter vi nylig har vært vitne til blir fulgt grundig opp av påtalemakten. I vårt land har vi flere ganger opplevd at det er straffbart å vise uaktsomhet. Da FVR sendte inn sin anmeldelse til Økokrim den 31. august var det ikke bare for overtredelse av naturmangfoldloven, men også i forhold til annet relevant lovverk.

Dokumentasjonshysteri

Innen enkelte fagmiljøer synes det i følge NOFs leder å ha utviklet seg et dokumentasjonshysteri – en type «se her»-kultur der man streber etter å bringe fram detaljopplysninger via faglige analyser, vurderinger, konklusjoner og ulike vedlegg inklusive UTM-koordinater. Folkestad er undrende til hvilken oppfatning slike fagfolk har av seg selv og sin faglige integritet. Det synes å være en oppfatning at det gir en faglig styrking av arbeidet å publisere detaljerte stedsangivelser gjennom bilder, kart og f.eks. nøyaktige hekkeplassangivelser, en form for dokumentasjonsprestisje som muligens kan parallellføres med den omfattet

ende, personlige dokumentasjonen og «i-øyeblikket»-informasjonen som noen ganger følger artsjegeri innen enkelte ringmerkings- og feltornitologimiljøer.

Under en rask gjennomgang av teksten i jaktfalkrapporten er ordene kvalitets-sikre, kvalitetssikring, kvalitetssikret og kvalitetssikrede brukt en rekke ganger. Og som om det ikke er nok er rapporten dessuten kvalitetssikret av forskningssjef Sidsel Grønvik. Det faglige innholdet er imidlertid ikke spesielt overveldende, og det er heller ikke referanselisten på s. 17. Den inneholder kun to kilder. Det hadde imponert langt mer om all denne påståtte kvalitetssikringen hadde inkludert en sikker sikring av rapportens sensitive innhold mot spredning av opplysningene til allmennhet og faunakriminelle.

Tillit og mistillit

De siste årene har det vært diskusjoner i mange miljøer om innsamling og kartlegging av reproduserende dyrearter og ivaretagelsen av disse opplysningene. Rødlistete og sjeldne arter har særlig vært i fokus i denne forbindelse, bl.a. kunnskap om hekkeplasser for ulike rovfugler. Mange av opplysningene er samlet inn av faunainteresserte mennesker som har tilbrakt tiår ute i naturen i registrerings-sammenheng. Forvaltningen har bedt om data til sine kunnskapsbaser på både lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. I flere sammenhenger ser vi at opplysninger om hekkeplasser har bidratt til å hindre utbygging eller andre inngrep. Nylig kunne man lese meldingene i media om et veiprosjekt i Hitra kommune i Sør-Trøndelag som ble stoppet på grunn av at det fantes hekkende hubro i området. Men man har også opplevd at innrapportering om hekkeplass for rødlistete arter til myndighetene har ført til det motsatte, nemlig ødeleggelse av naturmiljøet kort tid etter med offentlig støtte.

Innen naturvernretter har skepsisen til myndighetenes innsamling av opplysninger om f.eks. hekkeplasser for rødlistete rovfuglarter vært stor. Derfor har en del mennesker unnlatt å bidra med sin fagkunnskap og resultatene av egen feltinnsats. Dette har avstedkommet kritikk, og det finnes folk som endog har opplevd ren mobbing fordi de ikke har overlatt sine registreringer til den offentlige viltforvaltningen. Det er viktig å huske på at mistilliten til dette oppbevaringssystemet også beror på det faktum at folk stadig skifter arbeidsplass. De som har tillit til at sensitive hekkedata blir oppbevart på ansvarlig måte har bidratt med egne registreringer fordi det hele tiden har vært garantert full sikkerhet for denne informasjonen. Formålet med inn-samlet kunnskap om hekkeplasser for rød-

listearter er primært ivaretagelsen av disse verdiene i norsk natur. Men nå ser vi at nettopp de instanser innen forvaltning og forskning som skal sikre disse sensitive dataene er de som sørger for å spre dette for en hel verden. Tillitsforholdet mellom mange av de som sørger for å samle inn disse opplysningene og det apparatet som skal forvalte dette digitale materialet vil derfor bli svært problematisk etter den tragiske affæren med spredning av NINAs hemmeligstemplete rapporter. De som har vært skeptiske tidligere blir ikke mindre kritiske etter det som nylig har skjedd.

Kamp om penger

Mye av denne faunakartleggingen involverer ikke ubetydelige økonomiske midler. Dette gjelder både feltarbeid og utarbeidelse av rapporter og andre publikasjoner. Involvert er både forvaltning, forskningsinstitusjoner, foretak, foreninger og enkeltpersoner. På mange måter er dette blitt en kamp om penger der konkurranse, kyniske arbeidsmetoder og sviktende rutiner når det gjelder sikring av data er blitt en del av hverdagen. Ulike aktører havner derfor i situasjoner der man må ta hensyn til oppdragsgivere og samarbeidspartnere. Midt oppe i denne virkeligheten med bestrebelsler etter rapporter, status og faglige anerkjennelser må man spørre seg hvor det er blitt av hensynet til og omtanken for disse dyrene. Man registrerer ikke mye ydmykhet og ekte naturglede i mange av disse kretsene. Folk som en gang tilsynelatende var idealistiske naturvernere med stort engasjement innen ulike foreninger er blitt hardkokte forvaltere eller råbarkete forskere med totalt andre verdier i høysetet. Det er Foreningen Våre Rovdyrs oppgave – i samsvar med formålsparagrafene – å av og til rette søkelyset mot noen av disse miljøene.

Høsten 2010 er blitt en trist høst. Fordi det kan bli stille i mange rovfuglmarker i årene som kommer. Trolig har effekten av tidenes gavepakke til faunakriminelle allerede gjort seg gjeldende.

Siste: FVR mottok rett før tidsskriftet gikk i trykken brev fra ØKOKRIM-sjef Trond Eirik Schea der det bl.a. står: «Etter en totalvurdering, herunder at NINA har opplyst at de straks fikk rettet opp i feilen, har jeg kommet til at det ikke er tilstrekkelig grunn til at ØKOKRIMs miljøteam iverksetter etterforskning av denne saken.» Mange vil nå spørre seg om Økokrim har hatt den nødvendige økologiske forståelse for omfanget og de alvorlige og langsiktige skadevirkningene av det som har skjedd. *Red.*

Økende svensk tyvjakt

I følge statistikk fra Brottsförebyggande rådet er 37 tilfeller av ulovlig jakt på rovdyr i Sverige anmeldt til politiet. I 13 tilfeller dreide det seg om ulv. Selv om enkelte av anmeldelsene kan dreie seg om feilvurderinger e.l., er det verdt å merke seg at det er det høyeste halvårstallet noen gang. I et år da svenskene drepte et stort antall ulver under lisensjakt var det mange (ikke minst jegere, pussig nok) som mente at den ulovlige ulvejakten ville gå ned. Grunnlaget for en slik teori er imidlertid uklart og med at påstanden forutsetter at vanlige, lovlige jegere blir kriminelle over natten fordi de ikke får det som de vil. Det forutsetter altså at jegere i sin alminnelighet til enhver tid er potensielle lovovertredere, noe som vel neppe er rimelig å forvente. Heller ikke er teorien gangbar når det gjelder hardbarkede tyvjegere. For denne gruppen spiller det som kjent liten rolle om en art kan jaktes eller ikke. At disse skulle bli lovlige over natten bare fordi det ble lovlig med ulvejakt er neppe sannsynlig.

Gjerder god løsning

Høyres fremste rovviltmotstander på Stortinget, Gunnar Gundersen, stilte skriftlig spørsmål til miljøvernminister Erik Solheim om effekten av rovviltsikre gjerder. Bakgrunnen var eksempler fra Trysil og Grue, og de ulemper disse gjerdene etter hans oppfatning påførte folk og utmark. Ministeren svarte 17. august:

– Det er mange som har lykket godt med å forebygge tap til rovvilt ved å benytte rovviltsikre gjerder de senere år. Jeg mener de mange positive erfaringene med gjerder viser at dette er ett av flere forebyggende tiltak som kan fungere godt i områder med rovvilt. Det er sterkt beklagelig at rovvilt har kommet innenfor rovviltsikre gjerder og gjort skade på husdyr. Det kan være flere årsaker til dette. Jeg mener det er viktig at vi nå først og fremst tar en gjennomgang for å kartlegge årsaks-sammenhenger så langt det er mulig i de tilfellene hvor gjerdene ikke har fungert etter intensjonen. I Hedmark har Fylkesmannen iverksatt et arbeid for å følge opp og evaluere gjerdeprosjektene og de tap av husdyr en har hatt i regionen.

– Å fortsette å skyte ulv og ta inn nye utenfra er ikke genetisk bærekraftig

Sveriges nye ulveforvaltning innebærer i lengden kunstig åndedrett og drenering av genetisk variasjon i stedet for artsvern. Linda Laikre, dosent i populasjonsgenetikk, redegjør for de genetiske begrepene for intervjuerne – hennes tidligere elever fra Stockholms universitet, Ann Dahlerus og Tatjana Kontio.

Foto: Hans Ring.

Av
**Ann Dahlerus og
Tatjana Kontio**

Da vi studerte populasjonsgenetikk hos deg for drøyt ti år siden, hadde du allerede benyttet mye tid på ulvegenetikk. Hvordan begynte det?

– Det var vel omkring 1985, da noen på Naturvårdsverket sa at vi skulle ha en livskraftig ulvebestand, og at det holder med ti individer. Det syntes for meg svært oppsiktsvekkende siden jeg nettopp hadde studert genetikk. Jeg var interessert i bevaring av truede dyr i dyreparker og kontaktet Hans-Ove Larsson som da var konservator på Skansen og hadde hånd om dyreparkenes stambok for ulv. Jeg fikk tilgang til slektskapsdata over ulvene i de svenske dyreparkene, tegnet opp et stamtre og analyserte slektskapet mellom ulvene. Det handlet om å regne ut innavlsgrader og undersøke tap av genetisk variasjon. Resultatene viste negative effekter ved innavl: kroppsvekten gikk ned, kullstørrelsen minsket, levealderen ble redusert.

Som regel kan man ikke se disse effektene på det enkelte individ, noe som har relevans til dagens situasjon når noen sier at de ikke kunne se skader på skutte ulver. For å konstatere effektene, trenger man statistisk underlag. Det er gjennomsnittsverdiene på samtlige kull i populasjonen som forandrer seg.

Det er to genetiske aspekter som har betydning, særlig for den lave ulvebestanden: innavl og genetisk variasjon som ofte blandes sammen. Gi oss en gjennomgang!

– Innavl handler om parring mellom nære slektninger og er uunngåelig i små populasjoner. Ved innavl øker risikoen for at skadelige arveanlegg som må forekomme i dobbelt sett for å få gjennomslag nettopp gjør det. Dette leder ofte til innavlsdepresjon, dvs. skader og nedsatt livskraft. Det finnes mange eksempler på sammenheng mellom innavl og utryddelse. I en liten populasjon kan dårlige arveanlegg i enkeltindivider få stor spredning.

Man bør så raskt som mulig gjøre noe med den høye innavlskoeffisienten i

Linda Laikre

Dosent i populasjonsgenetikk.

Forsker og lektor ved Zoologiska institutionens avdeling for populasjonsgenetikk ved Stockholms universitet.

Leder kurs i bevaringsbiologi, bevaringsgenetikk, statistikk og presentasjonsteknikk.

Forskningsområde: genetisk ressursbevaring, overvåking av genetisk mangfold.

Fokus akkurat nå: genetikken hos elg, ørret, gjedde og hund.

Siden år 2000 medlem av den svenske regjeringens vitenskapelige råd for biologisk mangfold.

Utredning på oppdrag for Naturvårdsverket den genetiske situasjonen hos ulvepopulasjoner som omgir den svenske bestanden.

ulvebestanden. Jakt for å begrense bestanden snarere øker risikoen for fortsatt innavl. Populasjonen får færre individer. Det tilskuddet som har skjedd, hannene fra Finland som har kommet inn de siste årene, holder neppe. Effekten av deres tilskudd er også avhengig av i hvilken grad deres avkom lykkes i å reproducere seg.

Genetisk variasjon er basis for all biologisk mangfold. Skal arter overleve og utvikles, må det finnes genetisk variasjon. Ulike miljøforandringer, sykdommer, parasitter osv. som dukker opp stiller ulike krav til individene.

Når arter utarmes genetisk kan det sammenlignes med å kjøre bil gjennom Sahara uten medfølgende verktøykasse og reservedekk. Får du punktering er det sluttkjørt. Det samme gjelder en populasjon som er utarmet på genetisk mangfold. Kommer det en ny sykdom eller en miljøforandring, og den mangler arveanlegg som kan lede til tilpasning, er det over – populasjonen dør ut på sikt.

Det som skjer når populasjonen er liten er

av ubeslektede individer har resultert i dagens ekstreme innavlsnivå der individene i gjennomsnitt er mer beslektet med hverandre enn helsøsken.

Det som nå blir avgjørende er om tilførsel av nytt genetisk materiale kan gjennomføres virkelig suksessfullt. Hvorvidt det overhodet er mulig å redusere dagens innavlsnivåer til mer akseptable nivåer, vil avgjøres av den genetiske sammensetningen hos den ulvebestanden som nye individer skal hentes fra. Hvis givervopulasjonen også til en viss grad er isolert, og er like liten som vår, går det ikke å oppnå et fornuftig genetisk mål. Den finske populasjonen har mindre kontakt med den russiske ulvebestanden enn man har trodd, og i forlengelsen av dette bygger nåværende svensk ulveforvaltning på at nabolandene ikke gjør som Sverige, dvs. setter for lave tak på sine populasjoner. Da blir jo genpoolen som vi henter nye ulver fra like genetisk utarmet. Det handler altså ikke bare om hvor mange innvandrende ulver som trengs, men også om kvaliteten på dem. Individene må være ubeslektet med hverandre og ubeslektet med de vi har. Er de beslektet, vil det være nødvendig med flere individer. Den beregnede reproduksjonen fra innførte dyr og deres avkom påvirkes også av at det bare er lederdyrene som formerer seg i en ulvebestand.

Hvis populasjonen ikke øker, blir tilførsel av nye ulver en form for kunstig åndedrett som man stadig må fortsette med. Jo lavere vi setter taket, jo mer kunstig åndedrett må til. Det er ikke en levedyktig ulvebestand når bestanden ikke kan klare seg selv. Populasjonen blir et genetisk sluk – vi drenerer bort genetisk variasjon fra den bestanden vi tar ulveindivider fra. Skyter vi vekk dyr i Sverige og hele tiden henter ulver utenfra, så konsumerer vi arveanlegg fra en annen populasjon. Vi bidrar da ikke til å bevare artens genpool.

Hvis vi i framtiden blir helt avhengig av å bytte dyr mellom ulike isolerte populasjoner, har vi skapt en «dyreparkvariant» i forvaltningen, og det er ikke bærekraftig i det lange løp. Da tar vi altså ikke et ansvar for bevaring av en viltpopulasjon, men holder i gang kunstig åndedrett for å tilfredsstille ønskene fra de som vil ha få ulver.

at den raskt mister genetisk variasjon. Ikke alle individer reproducerer seg, og ikke alle avkom overlever. I en liten populasjon er alle individer genetisk viktige – hver og en kan bære på unike anlegg. I og med at den svenske ulvebestanden ikke har fått øke i antall tilstrekkelig raskt på grunn av tyvjakt, skadefelling og nå lisensjakt, så har den faktiske situasjonen blitt verre. Så lenge bestanden holdes på et lavt nivå, går tapet av genetisk variasjon raskt. Det er ikke bærekraftig.

Det er mange ulike momenter ved artsbevaring som synes å bli anvendt etter for-godtbefinnende og etter varierende ambisjonsnivå. Det snakkes bl.a. om «gynnsam bevarandestatus» (positiv bevaringsstatus) og levedyktighet på lang sikt og kort sikt. Hva er det som gjelder?

– Med kortsiktig bevaring menes, noe forenklet, 100 år. I et biologisk perspektiv er det en svært kort periode, og for mange arter er det bare et fåtall generasjoner. Evolusjonen må kunne fortsette å ha noe å jobbe med, og der kommer den genetiske variasjonen inn. Den er nødvendig for at arten skal utvikles og tilpasse seg forandringer, dvs. overleve evolusjonært. Forandring av arvemassen skjer gjennom sluppmessige mutasjoner. Populasjonen må være stor nok for å kunne få nyttilskudd av positive mutasjoner. Her pågår det en vitenskapelig diskusjon. Det er ikke enighet om hvor mye av mutasjonene som er positive.

Bevaringsbiologien har generelt kommet fram til en tommelfingerregel som sier at et såkalt effektivt antall på 500 til 5.000 dyr er hva som trengs for at en isolert populasjon skal være langsiktig levedyktig. Det tilsier egentlig ca. 2.000–10.000 individer. For ulvens del påvirkes den effektive populasjonsstørrelsen bl.a. av at kun lederdyrene reproducerer seg.

Hvilke genetiske faktorer er viktige for vår ulvebestand?

– Innavl, hvor stor populasjonen tillates å være og hvor stort innsig av gener som tillates. Nåværende populasjonnivå på 210 individer har ingen genetisk forankring og er primært et politisk produkt. Populasjonen har økt til 200 på 27 år, og det er ikke spesielt imponerende. Den langsomme tilveksten og mangel på tilskudd

Linda Laikre i prat om populasjonsgenetikk med sine tidligere studenter Ann Dahlerus og Tatjana Kontio. Foto: Hans Ring.

Den svenske miljøministeren mener at det har gått bra og forordner nå genetisk utveksling. Det er vel også andre genetiske risikomomenter med ulver utenfra?

– Når en art tilpasser seg et miljø, blir arveanleggene de beste for det miljøet hvor de etablerer seg. Om dyr kommer fra en annen plass med en annen genetisk sammensetning, kan dette føre til at den opprinnelige genetiske poolen brytes ned. Det kalles utavlsdepresjon. Det finnes et antall eksempler på dette.

Finnes det ytterligere aspekter ved å holde en ulvebestand på 200 individer?

– Det kan dukke opp katastrofer og miljøforandringer av ulike slag som gjør en bestand på 200 dyr sårbar. Deretter kommer et viktig økologisk moment – kan ulven fylle sin økologiske rolle som toppredator? Det er tvilsomt med en så liten bestand.

Hvis den svenske ulvebestanden ikke får kontakt med andre, vil det være nødvendig å øke den til flere tusen individer for at den som isolert populasjon skal bli langsiktig livskraftig. Men dersom det finnes en mengde ulvebestander som det pågår en naturlig genutveksling med, så havner vi i en annen situasjon. Da blir vår populasjon en del av en større sammenheng, en delpopulasjon. Et effektivt bestandsnivå på 500–5.000 individer er da i den forbindelse fortsatt et lavt ambisjonsnivå hvis vi tenker oss hele populasjonen i vår del av verden inkludert Skandinavia, Finland og Russland.

Innen bevaringsbiologien vil man ha innavlsandelen på maksimalt fem prosent pr. generasjon. Forslaget om under ti prosent for den svenske ulvestammen mener jeg er for høyt. På lengre sikt må innavl ned til noen få prosent.

Hvordan ser det ut i et europeisk perspektiv?

– I et internasjonalt perspektiv ser ikke vår håndtering av ulvespørsmålet særlig imponerende ut. Kan ikke Sverige, et rikt og spredt befolket land, huse en genetisk frisk ulvestamme – hvilket annet land skal da kunne gjøre det? Sverige har etter min oppfatning et spesielt ansvar for å sørge for at ulven kan ta tilbake sin økologiske rolle som toppredator i vårt land.

Vandrefalk i Oppland i 2009 og 2010

Bestand, hekkeaktivitet og ungeproduksjon

Av
**Odd Frydenlund Steen,
Dag Smogeli Rusten,
Bjørn Tore Bollerud og
Jon Opheim**

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge har fulgt artens reetablering i Sørøst-Norge fra 1988 og fram til 2010. Fra tidlig på 1990-tallet har utviklingen i Oppland blitt fulgt nøye. Oppland er med sine drøyt 25.000 km² et stort fylke med et betydelig potensiale for etablering av hekkende vandrefalk. For å få best mulig oversikt over bestandsstatus og ungeproduksjon har feltaktiviteten vår blitt økt gradvis i 2009 og 2010 i forhold til tidligere år. Dette førte til funn av ni nye par i 2010 og det største antall flygedyktige unger i prosjektets historie.

Innledning

Vårt vandrefalkprosjekt har fulgt bestandsutviklingen hos vandrefalk i fylkene rundt Oslofjorden siden siste halvdel av 1980-tallet. Det primære undersøkelsesområdet omfatter fylkene Akershus (og Oslo), Buskerud, Vestfold, Telemark og Østfold. Etter hvert som interessen for vandrefalkens situasjon økte ble også feltarbeidet utvidet til nabofylkene Aust-Agder, Hedmark og Oppland først på 1990-tallet. I Oppland har bestandsutviklingen blitt fulgt godt i alle år unntatt i 2007, mens innsatsen fra og med 2008 til 2010 har blitt

økt gradvis for å kunne få en best mulig oversikt over etablerte par og ungeproduksjonen i fylket. I 2008 og 2009 har vår målsetting primært vært å få besøkt og kontrollert kjente lokaliteter med etablering av vandrefalk, mens vi i 2010 har hatt større innsats enn tidligere rettet mot funn av nye par.

Målsetting og feltmetode

Gjennom mange år har prosjektets hovedmålsetting vært å kartlegge bestand, overvåke hekkende par og følge bestandsutviklingen. Det har i tillegg vært stort fokus på å

Voksen vandrefalk.
Foto: Stig Frode Olsen.

registrere ungeproduksjon på hekkeplassene. Dette har også vært hovedfokuset i Oppland i årene 2009 og 2010. Leiting etter nye par har hatt spesielt høy prioritet i 2010.

Feltarbeidet har foregått i månedene april, mai, juni, juli og august. I løpet av april legger normalt de fleste par egg, og i første halvdel av denne måneden vil det vanligvis være en del aktivitet (fremvisningsflukt, bytteoverlevering, parring, tiggelyder) som avslører om lokaliteten er besatt av par (Ratcliffe 1980). Når eggene er lagt blir det stille på hekkeplassene. Det kan gå timer mellom hver gang det skjer noe under rugingen, følgelig er ikke denne perioden av hekksyklusen særlig egnet for å få klarhet i om lokaliteten er besatt. Etter klekking derimot – vanligvis fra 1. og 2. uke av juni – blir vandrefalkene mer synlige igjen. I siste halvdel av ungenes reirtid (ca. 40 dager) er aktiviteten størst og falkene vanligvis enklest å oppdage.

Våre registreringer på hekkeplasser er foretatt på god avstand fra hekkebergene, og det brukes kikkert og teleskop for å kunne gjøre mest mulig detaljerte observasjoner. Observasjonsavstanden er oftest fra 300–700 meter. Etter at ungene har blitt flygedyktige vil det være stor aktivitet på lokalitetene, og i denne tiden er det spesielt gunstig å foreta registreringer av ungeproduksjonen. Uten lengre opphold på lokalitetene vil det imidlertid være muligheter for å overse unger, og jo lengre ut i sesongen registreringene foretas desto større er risikoen for å overse unger (unger kan forlate oppvekstlokaliteten allerede 3 uker etter flygedyktighet). Den beste perioden for registrering av antall unger etter denne metoden er derfor (forutsatt hekkestart fra medio april) i tidsrommet fra primo juli til medio august.

Det er benyttet et rapporteringsskjema ved lokalitetsbesøkene, der observasjoner blir notert. Ut fra disse blir det utarbeidet fortløpende fylkesvis oversikt for arbeidets status. Oversiktene er viktige for vår egen videre koordinering av arbeidet slik at alle lokaliteter blir best mulig undersøkt.

Det er ringmerket et betydelig antall reirunger i alle ovennevnte fylker siden prosjektet startet opp, selv om bare et få tall kull er merket de siste årene. Det har ikke blitt ringmerket unger på noen hekkeplasser i Oppland i 2009 og 2010 i regi av vårt prosjekt. Det er bare i Aust-Agder ringmerking har hatt høy prioritet fram til og med 2010. Ved ringmerking er det benyttet fargede ringer for å kunne gjenkjenne individene seinere. Mange av

de ringmerkede falkene har seinere etablert seg som hekkefugler og er fortsatt mulig å se på enkelte hekkeplasser. Vi har sett etter fargeringer på etablerte hekkefugler i Oppland i 2009 og 2010 når anledningen har vært der.

Resultater i 2009

Feltarbeid, etablerte par og hekkesuksess

Fra sesongen 2007 var det for Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge kjent 20 hekkeplasser i Oppland (Steen & Johnsen 2009). I 2009 bidro lokale ornitologer med ytterligere opplysninger om hekkeplasser (Opheim mfl. 2009), slik at vi forut for sesongen kjente 26 lokaliteter i fylket. Vårt mål var først og fremst å få besøkt alle disse i 2009.

Oppland er et stort fylke og det krever god planlegging for å gjennomføre en praktisk og hensiktsmessig kontroll av lokaliteter i forhold til tid og avstander. Vårt utgangspunkt i 2009 var å legge mindre vekt på tidligkontroll av lokalitetene – og i stedet satse mer på god uttelling seinere i sesongen når det befant seg store unger på reir – eller etter at de var flygedyktige. På denne måten risikerte vi imidlertid å miste oversikt over par som forsøkte å hekke og som mislyktes tidlig (under ruging eller ved klekking). I en bestandsovervåking, som arbeidet vårt konsentrerer seg mye om, er dette selvsagt ikke optimalt. I praksis betydde dette at vi i 2009 gjennomførte størstedelen av vårt feltarbeid i juni og juli.

De første turene ble foretatt i første halvdel av april. For å få best mulig oversikt var det nødvendig med flere besøk til alle lokalitetene. Samtlige 26 lokaliteter – fordelt på 16 kommuner i fylket – ble besøkt og kontrollert. Vi registrerte sikker aktivitet av vandrefalk på 21 av disse, jf. tabell 1. Par ble registrert på 19 hekkeplasser og hekking ble konstatert sikkert på 16 av dem, med sannsynlig hekking på ytterligere 3 hekkeplasser. På 2 lokaliteter er vi usikre på om det har vært etablering av par og hekking (basert på sportegn hadde det vært – eller var fortsatt – falk på disse stedene da vi besøkte dem på sommeren). Med én mislykket hekking kunne vi konstatere flygedyktige unger og dermed vellykket hekking på 15 hekkeplasser, med til sammen minimum 33 flygedyktige unger. Dette var et lavere antall sikre hekkinger, samt et mindre antall flygedyktige unger enn vi registrerte i 2008 (17 hekkinger og 40 unger, jf. Steen & Johnsen 2009). Denne ungeproduksjonen betyr et gjennomsnitt på 2,2 unger/vellykket hekking.

Resultater i 2010

Feltarbeid, etablerte par og hekkesuksess

Etter en svært vellykket sesong i 2009 var vi spente på hvordan sesongen i 2010 ville

Tabell 1. Kjente hekkeklasser i Oppland med hekkeresultat i 2009.

Lok.	Kommune	Aktivitet registrert	Ruging konstatert	Flygedyktige unger	Mislykket hekking
O-1	Ringeby	0			
O-2	Nord-Aurdal	1	1	2	
O-3	Søndre Land	1	1	2	
O-4	Søndre Land	1	1	2	
O-5	Østre Toten	1	1	2	
O-6	Øyer	1	1	0	1
O-7	Gausdal	1	0		
O-8	Lillehammer	1	1	2	
O-9	Sør-Aurdal	1	0		
O-10	Sør-Fron	1	1	3	
O-11	Vang	1	1	2	
O-12	Nordre Land	1	Usikkert		
O-13	Sør-Fron	1	1	2	
O-14	Vestre Slidre	1	0		
O-15	Nord-Fron	1	1	2	
O-16	Sel	0			
O-17	Gausdal	1	1	2	
O-18	Dovre	0			
O-19	Søndre Land	1	Usikkert		
O-20	Gausdal	1	1	3	
O-21	Gausdal	1	1	2	
O-22	Ringeby	1	1	2	
O-23	Dovre	1	1	3	
O-24	Nord-Fron	0			
O-25	Ringeby	1	1	2	
O-26	Gran	0			
SUM		21	16	33	1

Tabell 3. Kjente hekkeklasser i Oppland med hekkeresultat i 2010.

Lok.	Kommune	Aktivitet registrert	Ruging konstatert	Flygedyktige unger	Mislykket hekking
O-1	Ringeby	0			
O-2	Nord-Aurdal	1	1	3	
O-3	Søndre Land	1	1	2	
O-4	Søndre Land	1	1	3	
O-5	Østre Toten	1	0		
O-6	Øyer	1	1	2	
O-7	Gausdal	1	1	2	
O-8	Lillehammer	1	1	2	
O-9	Sør-Aurdal	1	0		
O-10	Sør-Fron	1	1	2	
O-11	Vang	1	1	2	
O-12	Nordre Land	1	1	2	
O-13	Sør-Fron	1	1	2	
O-14	Vestre Slidre	1	1	2	
O-15	Nord-Fron	1	1	2	
O-16	Sel	0			
O-17	Gausdal	1	1	4	
O-18	Dovre	0			
O-19	Søndre Land	1	1	0	1
O-20	Gausdal	1	1	3	
O-21	Gausdal	1	1	2	
O-22	Ringeby	1	1	3	
O-23	Dovre	1	1	2	
O-24	Nord-Fron	0			
O-25	Ringeby	1	1	3	
O-26	Gran	1	0		
O-27	Gjøvik (NY)	1	0		
O-28	Lillehammer (NY)	1	1	1	
O-29	Nord-Fron (NY)	1	1	2	
O-30	Ringeby (NY)	1	1	2	
O-31	Øyer (NY)	1	1	3	
O-32	Gausdal (NY)	1	1	0	1
O-33	Nord-Aurdal (NY)	1	1	2	
O-34	Lesja (NY)	1	1	1	
O-35	Sel (NY)	1	0		
SUM		31	26	54	2

Tabell 2. Fordeling av kullstørrelser hos hekkende vandrefalk i Oppland i 2009.

Fylke	1 unge	2 unger	3 unger	4 unger	Sum kull
Oppland	0	12	3	0	15
% av alle	0	80,0	20,0	0	100,0

Merk: En del av registreringene omfatter minimumsproduksjon, det vil si at antall unger i reiret er vurdert på avstand med teleskop. Dette kan innebære at ikke alle unger har blitt sett.

ende opp. Det ble besluttet å øke innsatsen ganske betydelig – med større fokus enn foregående år på å forsøke å finne nye par. For å få et best mulig resultat betydde det større feltinnsats i den viktige etableringsfasen i april måned. Derfor ble det i tillegg tidlig start på feltsesongen gjennomført to store inventeringsrunder 10.–11. april og 18.–20. april.

Med Oppland fylkes store areal (25.190 km²) og kjente og potensielle lokaliteter spredt over hele fylket, blir det mye kjøring og tidsbruk for å kontrollere lokaliteter. Lokalitetene må også besøkes flere ganger for å følge utviklingen i hekkeforløpet på den enkelte lokalitet. Det innebærer at vi tilbakela drøyt 10.300 km og tilbrakte 8,6 ukeverk (beregnet ut fra 8 timers dag) i felt. Dette var mer enn 30 % økning av innsatsen i forhold til i 2009. Og økt innsats skulle vise seg å gi resultater.

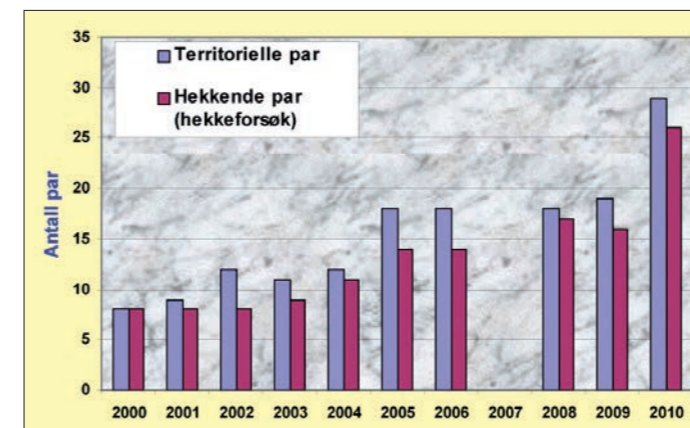
Inventeringene i april ga som resultat funn av 4 nye par (3 hekket vellykket), og i mai og juni ble ytterligere 3 nye par påvist (2 hekket vellykket). Etter dette fant vi imidlertid enda 2 etablerte par som vi ikke hadde registrert tidligere (vellykket hekking konstatert på den ene, den andre uavklart med hensyn til hekking). Med andre ord fant vi 9 nye par i fylket i 2010 i tillegg til de 26 lokalitetene vi kjente fra før. Dette innebar at vi nå hadde kjennskap til 35 lokaliteter i Oppland. Lokalitetene fordeler seg på 17 av fylkets 26 kommuner. De nye lokalitetene ble rutinemessig rapportert inn til Fylkesmannen i Oppland.

Totalt registrerte vi aktivitet av vandrefalk på 31 av de 35 kjente lokalitetene i fylket

Tabell 4. Fordeling av kullstørrelser hos hekkende vandrefalk i Oppland i 2010.

Fylke	1 unge	2 unger	3 unger	4 unger	Sum kull
Oppland	2	15	6	1	24
% av alle	8,3	62,5	25,0	4,2	100,0

Merk: En del av registreringene omfatter minimumsproduksjon, det vil si at antall unger i reiret er vurdert på avstand med teleskop. Dette kan innebære at ikke alle unger har blitt sett.

Figur 1. Bestandsutvikling for vandrefalk i Oppland i perioden 2000–2010. Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge har ikke tall for 2007 fordi fylket ikke ble fulgt opp dette året. Tallene er basert på Steen (2002, 2003, 2004, 2006, 2007, 2008, 2009)

i 2010, jf. tabell 3. Av disse konstaterte vi 26 hekkeforsøk, hvorav 2 mislyktes. Med andre ord kunne vi notere oss for 24 vellykkede hekkinger, med til sammen minimum 54 flygedyktige unger. Dette tilsvarer en ungeproduksjon på 2,25 unger/vellykket hekking, som er på samme nivå som i 2009 og litt lavere enn i 2008 (Steen & Johnsen 2009).

Bestandsutvikling

Antall territorielle par er mer enn tredoblet i Oppland i årene fra 2000 til 2010, jf. figur 1. Bestanden har etter ekstra feltinnsats i 2010 gjort et stort hopp (9 nye lokaliteter) fra foregående år. Dette kom egentlig ikke som en stor overraskelse på oss, etter som vi i flere år har hatt mistanke om at det kunne finnes flere par i fylket. Vi har imidlertid ikke hatt de ekstra ressursene som skulle til for å få bekreftet dette før i 2010. Når dette nå er bekreftet er vi ganske sikre på at det kan ha vært etablert vandrefalk på en del av disse lokalitetene i flere år og vi tror det kan finnes seg flere ikke-oppdagede par i fylket. Det er fortsatt områder i fylket som ikke er godt nok undersøkt. Det vil derfor være interessant å se nærmere på dette kommende sesonger.

Videre oppfølging

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge er innstilt på å fortsette med kartlegging og overvåking av vandrefalk i Oppland, men det forutsetter en viss statlig økonomisk støtte og aktiv innsats fra lokale ornitologer. Når dette skrives er vi imidlertid usikre på om det er nødvendig med full oppfølging på fylkesnivå i 2011. Visse områder av Oppland er fortsatt litt for dårlig fulgt opp med hensyn til mulige etableringer av arten, og derfor kan det være hensiktsmessig å dekke opp disse områdene et par år framover og gjennomføre ny fylkesdekkende kartlegging om to–tre år. Beslutningen om dette tas før sesongen i 2011.

Takk

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge søkte forut for sesongen i 2009 og 2010 om støtte fra Fylkesmannen i Oppland til oppfølging

av arbeidet med vandrefalk. Fylkesmannen i Oppland innvilget i brev av 17. april 2009 og 15. april 2010 henholdsvis kr 25.000 og 20.000 til dette. Fylkesmannen takkes for støtten – den har hatt stor betydning for innsats og resultater. Stig Frode Olsen takkes for lån av bilde. Vi har også fått verdifull hjelp i felt av flere personer: Bjørn Roar Skullestad, Yngve Kvebæk, Johannes Kontou Kvebæk, Olav Brendjord og Helge Grønlien. Alle takkes for innsatsen.

Litteratur

- Opheim, J., Brendjord, O., Gundersen, K., Haugen, S., Høitomt, G., Larsen, B. H., Løkken, B. R., Valsjø, C., Ødegård, R. & Østbye, T. 2009. En korrigert oversikt over vandrefalken i Oppland i 2008. *Våre Rovdyr* 23 (2): 58–59.
- Ratcliffe, D. 1980. *The Peregrine Falcon*. T & AD Poyser, Calton. 416 s.
- Steen, O. F. 2002. *Årsrapport 2001. Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge*. 20 s.
- Steen, O. F. 2003. Vandrefalk i Sørøst-Norge og noen nabofylker i 2002. *Våre Rovdyr* 17 (1): 4–13.
- Steen, O. F. 2004. Vandrefalk i Sørøst-Norge og noen nabofylker i 2003. *Våre Rovdyr* 18 (1): 20–25.
- Steen, O. F. 2006. Vandrefalk i Sørøst-Norge i 2004. *Våre Rovdyr* 20 (1): 22–25.
- Steen, O. F. 2007. Vandrefalk i fylkene rundt Oslofjorden og tre nabofylker i 2005. *Våre Rovdyr* 21 (1): 22–27.
- Steen, O. F. 2008. Vandrefalkens reetablering på Sør- og Østlandet. Bestand og ungeproduksjon i 2006. *Vår Fuglefauna* 31 (2): 54–60.
- Steen, O. F. & Johnsen, J. T. 2009. Vandrefalk i Oppland 2008. Bestand, hekkeaktivitet og ungeproduksjon. *Våre Rovdyr* 23 (1): 16–20.

Et knippe med hekkeberg for vandrefalk i Oppland. Noen steder hekker den kloss inntil trafikkerte veier som her på de to øverste bildene – andre steder mer tilbaketrukket i forhold til forstyrrelser. Lokaliteter ovenfra og ned: O-29, O-13, O-14, O-4. Foto: Odd Frydenlund Steen.

Svensk ulvejakt får etterspill

EU-kommisjonen inn på banen

I mars ble Sverige innklaget til EU-kommisjonen av fire naturvernorganisasjoner i forbindelse med vinterens omfattende lisensjakt på ulv. Naturskyddsforeningen, Verdensnaturfonden WWF, Svenska Rovdjursforeningen og Djurskyddet Sverige mener staten brøt felles regler i EU når det gjelder forvaltningen av truede arter. Organisasjonene kritiserte hvordan jakten ble gjennomført, men også selve grunnlaget som regjeringen og Naturvårsvetket fattet sine vedtak på. De uttalte at den kaoserte jakten hadde erodert ulvestammens levedyktighet – antallet ulver ble redusert, den genetiske situasjonen har blitt verre og stammen er blitt mer sårbar for sykdommer og ulovlig jakt. Kjernen i klagen til EU var at ulvestammen ble betydelig desimert i en situasjon der den fortsatt er liten, ustabil og sårbar. Organisasjonene mener dette er brudd på EU-lovgivningen – i praksis art- og habitatdirektivet fra 1992 og pålegget om positiv bevaringsstatus (gynnsam bevarandestatus).

På bakgrunn av denne klagen har EU-kommisjonen stilt en rekke spørsmål til den svenske regjeringen. Bl.a. om vedtaket om ulvejakt var påklagbart, av hvem og på hvilket grunnlag. Videre om Sverige anser at bevaringsstatus var positiv før lisensjakten, og hvis ja – på hvilket vitenskapelig grunnlag. Dernest spør kommisjonen hvordan jakten påvirket bestanden med basis i vitenskapelig dokumentasjon. Kommisjonens foreløpige syn er for øvrig at et antall faktorer viser at bevaringsstatus ikke var positiv ved tidspunktet for jakten, og at jakten har gjort bevaringsstatusen enda verre.

Når det gjelder den nye svenske delmålet for ulv på 210 individer spør kommisjonen så på hvilket vitenskapelig grunnlag dette nivået er satt, og om Sverige planlegger ny lisensjakt vinteren 2010/2011. Deretter følger spørsmål om hvordan Sverige skiller mellom forvaltning av arter nedfelt i vedlegg 4 og 5 i arts- og habitatdirektivet, om jakten ble utført under strengt kontrollerte forhold, hvorfor jakten ikke var spesielt innrettet mer i henhold til strukturen i bestanden og om Sverige har igangsatt undersøkelser i forkant eller etterkant av

jakten med tanke på konsekvenser som flokkoppløsning, ny spredning, økt predasjon på husdyr etc.

Dessuten vil kommisjonen vite om lisenskvoten stemte overens med kravene om «begrenset antall» og «i begrenset omfang» – og videre om man tok hensyn til at ulv dør av andre årsaker slik som skadefelling og ulovlig jakt.

Kommisjonen er dessuten i villrede når det gjelder hva som var målet med lisensjakten og om målet ble oppnådd. Dessuten etterlyses alternative løsninger.

Kommisjonen stiller også spørsmålsteget ved å utelukke etablering av ulv i reinbeiteområdene i nord, siden det synes å forverre bestandens geografiske og genetiske isolering. Man ønsker svar på hvordan svensk rovviltpolitikk samsvarer med behovet for kontakt med andre ulvebestander og derigjennom forholdet til en positiv bevaringsstatus.

Om den genetiske situasjonen ønsker kommisjonen svar på hvordan Sverige skal sikre at de planlagte raske overføringer av innvandrende ulver til artens kjerneområde i sør leder til reproduksjon. Dessuten om Sverige har eksempler på vellykket flytting av ulv i andre europeiske land, og om man har vitenskapelige evalueringer og erfaringer som tilsier at flytting anses som mulig å gjennomføre og er anbefalt som løsning på innavlsproblemet. I den sammenheng er kommisjonen også opptatt av hvordan man oppnår allmennhetens aksept av flyttingen og hvordan man skal unngå ulovlig jakt. I og med at Riksdagen har planlagt overføring av ulver allerede fra 2010, vil også kommisjonen vite om det er gjennomført noen flytting, eventuelt når det skjer og hvilken beredskap man har med tanke på personell og utstyr etc.

Til sist ønsker kommisjonen opplysninger om Sverige har nedfelt en forvaltningsplan, opplysninger om pågående forskning og utredninger – og om det pågår diskusjoner med Norge og/eller Finland med tanke på en felles forvaltningsplan eller felles tiltak.

I forkant av kommisjonens henvendelse har for øvrig den svenske regjeringen allerede nedsatt en komité som skal utrede nye bestandsmål for ulv, bjørn, gaupe og jerv – delvis med hensyn til kravet om en positiv bevaringsstatus, delvis med hensyn til ulike forutsetninger i forvaltningsområdene, sosioøkonomiske forutsetninger og rovviltets funksjon og økologiske rolle i et økosystemsperspektiv. Videre skal man analysere om den regionale ansvarsfordeling og rovviltjakt har ført til større aksept. Man skal også analysere tiltakene som regjeringen foreslo i 2008 for å redusere innavlsgraden og vurdere om de er tilstrekkelige. For øvrig skal utredningen foreslå tiltak som bidrar til sameksistens mellom mennesker og rovdyr. Komiteen skal ferdigstille utredningen senest 1. juli 2012.

Den 3. september sendte den svenske regjeringen sitt svar til EU-kommisjonen. Naturvernorganisasjonene som innklaget regjeringen til kommisjonen har vurdert svaret og er lite imponert. Organisasjonene skriver at de anser at regjeringens svar har store mangler. Videre at det ikke gir noen konkrete svar på kommisjonens spørsmål om ulvens bevaringsstatus, avgrensningen til 210 individer eller hvordan lisensjakten generelt har påvirket bestanden. Målet med lisensjakten er i følge regjeringen å øke aksepten for ulv i Sverige, men samtidig er det nylig konstatert at antall tilfeller av ulovlig skutte rovdyr, inkludert ulv, har økt i løpet av 2010. Den vitenskapelige basis som regjeringen henviser til er ufullstendig eller mangler helt, mener organisasjonene. Svarene er dessuten generelt svært vage. Regjeringen gir ingen ny informasjon og unnviker å svare på flere viktige spørsmål. Regjeringen omtaler heller ikke de komplikasjoner og problemer som har framkommet når man har diskutert den forflytting og innføring av ulv som var en forutsetning for lisensjakten. Regjeringen er nesten svarløs. Den kritikken som organisasjonene kom med i sin klage står fortsatt ved lag. – Vi håper nå på en rask fortsettelse på prosessen i EU og en stopp for fortsatt lisensjakt, konkluderer de fire organisasjonene.

Gjerdefangst

Et såkalt rovviltsikkert gjerde i Grue i Hedmark har i sommer hatt betydelige problemer. Gjerdet er rundt 13 km langt og er ment å sikre et antall sauer i utmark. Det er etablert av lokal ekspertise med midler fra Fylkesmannen. Problemet er bare at gjerdet hittil har fungert som et fangsredskap for rovvilt. Ikke bare er to bjørner fanget innenfor innhegningen, men i september kom også en ulv seg inn. Begge bjørnene ble dessverre felt etter tillatelse fra Fylkesmannen. Derimot er det foreløpig ikke gitt tillatelse til å felle ulven. Spørsmålet er om det gir noen mening å kalle dette forebyggende tiltak når effekten snarere er motsatt.

Dømt for ulovlig bjørnejakt og mishandling av ulv

En mann fra Rendalen ble i Nord-Øst-erdal tingrett tidligere i år dømt for ulovlig bjørnejakt. Samtidig ble han også dømt for grov dyremishandling ut fra hans egen videofilm der han med bil forfølger en flokk med ulver på veien vinterstid. Retten mente at en av ulvene ble presset så hardt med bil at den nesten ble truffet i bakenden. Retten fant det innlysende at det var tale om skadelig og muligens livstruende atferd mot dyret. Straffen omfattet betinget fengsel i 36 dager, 7.000 kroner i bot og tap av jaktretten i to år. Dommen ble anket til lagmannsretten som forkastet saken i august år. Det er ukjent om saken er innklaget til Høyesteretts ankeutvalg.

Useriøst

Norsk Sau og Geit, Norsk Bonde- og småbrukarlag og Norges Bondelag når stadig nye useriøse høyder. De skisserer for regjeringen en norsk fauna som inneholder enda mindre bjørn og ulv enn det lille vi har i dag. Halvering av bjørnebestanden, ulver kun på grensen til Sverige og ytterligere reduksjon av ulvesonen er målene som de tydeligvis forventer å bli tatt på alvor med. Organisasjonenes utryddelsespolitikk kjenner liksom ingen grenser.

Ulvjakt på Facebook

Tidligere politibetjent Thorbjørn Ellefsen fra Søndre Høland har etablert en Facebook-side der han inviterer til ulvejakt i høst.

– Jeg har et par motivasjoner for å opprette arrangementet på Facebook. For det første er jeg grundig lei av forskermiljøet som bruker utmarka som sin egen lekestue. De tar seg til rette med myndighetens velsignelse. I tillegg opptrer disse forskerne som sakkyndige i rettsaker og får folk dømt på helt feil grunnlag, sier Ellefsen til *Indre Akerhus Blad*.

Avisen skriver videre at Ellefsen var i fokus for 10 år siden da han arbeidet som politibetjent ved Aurskog-Høland lensmannskontor. Stadige konflikter med Økokrim og at en ulvelabb ble levert utenfor husdøren hans, er blant det Ellefsen huskes for.

Jerv dreper rødrev

Det har i lengre tid vært mye snakk om å berge fjellreven fra utryddelse. Staten har bevilget betydelige økonomiske midler på oppdrett og utsetting av dyr i naturen. Som en del av forvaltningen av denne kritisk truede arten har bekjempelse av dens slektning rødreven blitt et av tiltakene. Norges Jeger- og Fiskerforbund har kurser hvor unge jegere blir lært opp i bl.a. fellefangst og gluggejakt på rødrev. Foruten menneskelig etterstrebelse er dødeligheten for rødrev også knyttet til skabb og trafikkulykker. Samtidig gjennomføres det i vårt land en betydelig nedskyting av jerv – en art som er sterkt truet på den norske rødlisten. I tillegg til denne jakten bruker Statens naturoppsyn store ressurser på utgraving av jervehi der tisper blir skutt og unger avlivet med bl.a. giftsprøyter.

Kanskje man kunne overlate noe av rødrevuttaket til naturen selv? I den senere tid har jeg nemlig observert noe jeg ikke tidligere var klar over – nemlig at jerv også dreper rødrevvalper. Det er sikkert mange med meg som ikke har hatt kjennskap til det. Ved to anledninger har jeg observert dette fenomenet i Nordland-naturen – en gang i 2009 og en gang i år. Begge gangene har jeg sett voksen jerv bærende på rødrevvalper i kjeften. Ved tilfellet i fjor levde rødrevungen mens den ble fraktet av sted av det store mårdyret. I ettertid har jeg også fått opplysninger om at en familie fikk se en jerv som jaget rødrev, men uten å få tak i valpene. Det hadde vært interessant å motta meldinger fra andre som har sett lignende episoder.

Hans Gundersen

Jervfoto: Hans Gundersen.

Naturverneren Magne Midttun har gått bort

Av Viggo Ree

Den 28. august 2010 sovnet Magne Midttun inn på Kolsåshjemmet i Bærum. Dermed har en av de største naturvernere i vårt land gått bort. Magne ble født i Skien den 7. oktober 1923, og ble følgelig nesten 87 år gammel.

I juni 2008 fikk Magne Midttun rovdyrprisen. Foreningen Våre Rovdyr ønsket med denne markeringen å hedre en person som gjennom en årrekke hadde engasjert seg for det klassiske naturvernet i Norge. Hans trofaste og målrettede innsats for å ta vare på norsk natur ble lagt merke til over hele landet. Allerede på 1950- og 1960-tallet frontet Magne arbeidet for å gi rovviltet et vern, og han sto på barrikadene for biologisk mangfold og økosystemer i mange tiår.

Det var særlig under Magnes periode som generalsekretær i Norges Naturvernforbund fra 1963 til 1978 at han virkelig fikk gjennomført mange viktige oppgaver. Hans taleevner, organisatoriske ferdigheter, kunnskaper, entusiasme og flotte utseende virket inspirerende og holdningsskapende for mange mennesker. For oss som på dette tidspunktet var unge naturvernere ble Magne et stort forbilde. For ettertiden er det hans engasjement og arbeid i tilknytning til nasjonalparker, vassdragsvern og kraftutbygging, naturskog og truede rovviltarter som framstår som særlig betydningsfullt. Blant nasjonalparkoppgavene var det spesielt vernet av Hardangervidda som var viktig. Magne var dessuten en av initiativtagerne til etableringen av Norsk Skogbruksmuseum på Elverum, og var styreformann der i en årrekke.

Magnes forståelse for spillet i naturen og betydningen av å ivareta intakte økosystemer ble utviklet i unge år. Hans far Jørund Midttun spilte en sentral rolle i den forbindelse, men det var trolig hans nære kontakt og vennskap med zoologer og naturvernere som Yngvar Hagen, Edvard K. Barth og Kristen Krogh som kom til å få spesiell betydning for hans glødende engasjement for norsk naturarv. I anledning pristildelingen for to år siden ble noe av Magnes innsats gjennom livet oppsummert i en artikkel i *Våre Rovdyr* nr. 2–2008, s. 36–39. Her er det også inklu-

dert enkelte opplysninger om hans innsats for rovviltartene. Magne var en sentral person i oppstartingen av «Aksjon Rovfugl», som var et samarbeidsprosjekt mellom flere organisasjoner. Dette arbeidet ledet senere til nye delprosjekter, bl.a. «Prosjekt Kongeørn», «Prosjekt Havørn» og «Prosjekt Falk». Jeg er glad for at Magne ikke fikk oppleve nyheten om Norsk institutt for naturforskningens spredning av sensitive hekkklassopplysninger for rødlistete rovviltarter til en hel verden.

De siste tiårene besøkte jeg Magne og hans kone Jutka ofte i hjemmet i Tillesløkka på Rykkinn. Herfra hadde man utsikt mot et par av reservatene Magne tidligere var oppsynsmann i. Det var hyggelig, inspirerende og lærerikt å besøke de to på Rykkinn. Her ble man alltid tatt godt i mot. Den siste tiden tilbrakte Magne på sykehjem i Bærum. Jeg fikk besøkt ham flere ganger både på Vallerhjemmet og Kolsåshjemmet. For hver gang merket jeg hvordan kreftene forsvant og sykdommen ble mer og mer framtrødende. Den siste gangen jeg så han – i slutten av juli – fikk jeg ikke en gang kontakt. Da den triste meldingen om Magnes bortgang kom fra sønnen Atle var det også godt å kunne konstatere at han nå hadde sluppet fri fra sykdom og lidelse.

Magne ble bisatt fra Haslum krematorium den 3. september. Et stort antall mennesker hadde møtt opp for å ta et siste farvel med vår naturvernkjemp – både familie, venner og tidligere arbeidskolleger. Presten Erik Stabrun holdt en meget god minnetale om Magnes liv og virke. De aller fleste ble med til minnesamvær på Øverland gård like ved etterpå. Hans kone Jutka og sønnene Atle og Dag framførte flotte oppsummeringer og betraktninger. Blant de framtrødte var det spesielt mange av Magnes medarbeidere i Norges Naturvernforbund, bl.a. Ragnar Vik, Jens Gram, Erik Solheim og Sylvi Struksnes. Fine minnetaler ble holdt av organisasjonens tidligere generalsekretær Per Flatberg og Gjermund Andersen

Magne Midttun med selvlaget seljefløyte i mai 1964. Foto: Ragnar Frislid.

i Østlandske Naturvernforening. Også Bredo Berntsen og dagens generalsekretær Jan Thomas Odegard tok ordet under minnestunden. På vegne av Foreningen Rovdyr meldte jeg meg også på talemøtet, og mintes bl.a. Magnes betydning for Stortjernet-prosjektet i Hedmark, innsatsen for rovviltartene og våre trivelige sammenkomster.

Det ble en verdig og stilfull avskjed med Magne like ved Bærumsmarka – i hans ånd med både alvor og glede. På vegne av alle i Foreningen Våre Rovdyr og andre organisasjoner som kjemper for de samme verdier vil jeg takke for en storslagen innsats for norsk natur gjennom et langt liv, og for den positive og inspirerende kontakt vi har hatt gjennom mange år.

Viggo Ree og Magne Midttun studerer gamle fotografier i sistnevntes hjem på Rykkinn den 31.5.2005. Foto: Jutka Midttun.

111 jerver skal vekk

Lisensfelling av jerv startet 10. september. I henhold til Direktoratet for naturforvaltning skal hele 111 jerver felles i perioden fram til og med 15. februar. At fellingsperioden ikke er utvidet har en biologisk årsak. Forskningsdata viser at valpene til jerven først er fullt utviklet i starten på september, og fram til da er de avhengige av moren. I den andre enden av perioden begynner jerven å få valper. De første valpekullene av fødes i siste halvdel av februar. Det betyr at man kan skyte moren fra valpene om man feller en voksen jerv i slutten av februar, og valpene har ingen mulighet til å klare seg selv i denne perioden. Dette er årsaken til at Direktoratet gir alle fellingsoppdrag og skadefelling etter 15. februar til Statens naturoppsyn. De bedøver alle jerver før avlving for å sikre at ikke ei tispe med unger avlives. Statens naturoppsyn avlivet hele 23 jervevalper i hi våren 2010.

Løshund større problem

Sauereiere i Buskerud forteller at løshunder har vært et større problem enn rovdyr i sommer. Flere lam og voksne søyer er drept av løshunder enn av gaupe, jerv, ulv og bjørn. Mens rovdyr stort sett blir skremt av turister og andre turgåere i fjellet, er turisthunder et stort problem for sauebøndene i blant annet øvre del av Buskerud. Også i Telemark har sauebøndene blitt plaget av løshunder. I slutten av august ble flere sauer drept av hund i Åmotsdal, melder NRK Østafjells.

Helårsbåndtvang

Norges Miljøvernforbund (NMF) mener at motstandere av ulv villig ofrer hundene sine i kampen mot denne rovviltarten. Forbundet krever nå helårsbåndtvang i Halden. Det ryktes allerede i dag at flere av hundene som visstnok er tatt av ulv i Halden-området, er ofret nettopp for å få ulvene felt og således presse gjennom en lovendring, skriver NMF. Forbundet har fått tildels mange konkrete tips som går på at hunder har vært syke og er ofret. I andre tilfeller har en drept hund tilhørt en rovdymotstander som har brukt hunden for egne politiske motiver.

Ulv spiser elg

Romerikes Blad meldte 17. august at en elg var drept og spist av ulveflokk.

Målrettet landbrukspolitikk

Riksrevisjonen etterlyser en mer målrettet og etterprøvet landbrukspolitikk. Fire stortingsrepresentanter rykket 21. august ut i pressen og gjorde problemene i landbruket til et spørsmål om rovdyr – der den todelte målsetningen blir til et ensrettet spørsmål om å bli kvitt rovdyr. Andre politikere har knapt turt å nevne at vi har en betydelig nettoeksport av matvarer. Bondeorganisasjonenes og Senterpartiets stadige gnål om 50 prosent matvaredekning er med andre ord tøv. Varebytte i form av å selge av overfloden og kjøpe det vi ikke kan produsere selv, har vi imidlertid bedrevet siden steinalderen, og det vil fortsette selv om landet skulle «flyte over av melk og honning».

Klare tegn på mer enn full matvaredekning ser vi av at det hvert år kasseres flere tusen tonn kjøtt, og at det er produksjonsbegrensninger på nesten alt

som vårt klima tillater norske bønder å produsere. Videre utbetales det store statsbidrag for å drive med de mest ekstensive driftsformer. På toppen av det hele meldes det at flere hundre tusen produksjonsdyr destrueres årlig på grunn av dårlig husdyrhold og uforsvarlig transport.

Dette tilsier at Landbruks- og matdepartementet bruker en håndfull ville dyr som skalkeskjul for uløste oppgaver. Jørgen Kosmo og hans stab i Riksrevisjonen skal ha all ære for å rette søkelyset mot departementets disposisjoner. Her trengs lys og frisk luft i de dunkle bakrom. Det blir spennende å se om den nye stortingsmeldingen om landbruket nå tar på alvor det 30 år gamle, enstemmige stortingsvedtaket om at vi skal ha plass til store rovdyr i vår fauna.

Paul Granberg

Press på norske bjørner

Lisensjakten på bjørn startet 1. september der 19 dyr kan felles. Direktoratet for naturforvaltning satte en kvote på 14 bjørner, men i tillegg kommer 5 dyr der rovviltmyndene selv har rett til å vedta lisenskvote (fire bjørner i Oppland og én i regionen som omfatter Aust-Agder, Telemark, Buskerud og Vestfold). Dessuten er 6 bjørner registrert døde i Norge i løpet av sommeren (pr. 1. september). Fem av dem er felt etter vedtak om skadefelling. Av disse er tre felt i Hedmark, en i Nord-Trøndelag og en i Finnmark.

I tillegg ble en bjørn påkjørt av bil i Hedmark. Lisensfelling er ikke ordinær jakt, men et virkemiddel for å regulere bestanden av bjørn, og dermed også for å forhindre framtidige skader på bufe. Målsetningen er at denne formen for felling skal tilrettelegges slik at den åpner for bred deltagelse av lokale storviltjegere. Bare de som er registrert som lisensjegere i jegerregisteret kan delta, og dette er femte året hvor det åpnes for lisensfelling av bjørn. Drøyt 5.000 jegere har i dag lisens for å jakte på de 19 bjørnene. Bestandsmålet på 15 ynglinger er langt fra nådd i Norge.

Dusør for sporfunn av binne med avkom

Det mest kjente binneområdet i Sør-Norge er området øst for Femunden og Trysilelva i Engerdal og Trysil kommuner. Foreningen Våre Rovdyr (FVR) utlyser herved dusør på kr. 5.000 til den som finner en entydig sporrekke som dokumenterer bjørnebinne med års- eller fjorårsunge(r) i Hedmark fylke i løpet av 2010 med unntak av området mellom Femunden/Femundselva/Trysilelva i vest og grensen mot Sverige i øst (se kartet til venstre). Eventuelle sporfunn skal kunne kontrolleres i felt av FVR og en av institusjonene Fylkesmannen, Statens naturoppsyn eller Høgskolen i Hedmark.

Ulv på Ørmen – fakta eller overdrivelser?

På jakt etter fakta om ulv ved en bergskrent i Østfold

Av **Leif A. Jensen**

Foto: **Dan Bendixen**

– Ni kviger trolig jaget i døden av ulv.

– Trolig er det ulv som har jaget ni kviger i døden i Fredrikstad, tre av dem måtte skytes fra helikopter lørdag kveld.

– Ulv kan ha jaget kyr i døden.

– Kviger løp rett i døden.

– Dyretragedie i Fredrikstad.

Dette var noen av mediens overskrifter som møtte oss etter dyretragedien på Ørmen utenfor Fredrikstad i Østfold 12. juni 2010. Ut fra medieomtalen var det noe som ikke stemte rundt hendelsesforløpet. Frank Hansen, Leif Sørensen, Dan Bendixen og artikkelforfatteren (som alle er rovdyr- og generelt naturinteresserte) ble nysgjerrige og foretok befaringer i området. Som følge av hva vi observerte under befaringene ved innhegningen og på Ørmen, snakket vi med noen av de som hadde uttalt seg i media om kvigekatastrofen hvor ni av ti kviger endte i døden etter fall utfor en bratt skrent (se bilder).

Torsdag 8. juli oppsøkte Frank Hansen og jeg noen av de som hadde uttalt seg om det «faktum» at det var sett ulvespor og ulv i området.

Den første personen vi tok kontakt med var Ari Ek fra mattilsynet. Han fortalte at ti kviger var blitt skremt på Ørmen. Da han ankom stedet, lå fire døde på en henger. En var da allerede blitt nødslaktet, og en annen ble nødslaktet mens han var der. Tre kviger stod rolig på en hylle høyt oppe, og en noe lengre ned. Den siste hadde rømt til skogs, og ble funnet en uke senere. Ek gjentok flere ganger at han verken kunne bekrefte eller avkrefte at det var ulv som hadde skremt kvigene, siden han ikke hadde sett ulv eller spor på stedet.

De tre fotografiene viser det bratte terrenget der kvigene mistet livet.

Da vi kontaktet Elias Arvesen i viltneemnda i Onsøy, fortalte han at heller ikke han hadde sett ulv eller spor, men at han hadde hørt om det. Han nevnte dog ulv på innslaget som ble sendt på NRK Østfold. Arvesen ber oss om å kontakte bonden Arne Kjenne.

Hos Arne Kjenne ble vi invitert inn, og vi hadde en god dialog. Kjenne fortalte om kvigene som var vettskremte, og at han aldri hadde sett så redde kviger tidligere. Han fortalte at han satt ut kvigene på beite mandag 7. juni, og at han hadde sett til kvigene på fredagskvelden den 11. juni. Da hadde alt virket greit, og kvigene var rolige. Lørdag 12. juni kl. 09.07 ble han oppringt av politiet og tragedien var da et faktum. Kjenne presiserte flere ganger at han aldri hadde sett så redde kviger. Men han sa også at han ikke hadde sett spor etter ulv på stedet. Han har nå satt ut dyr på beite i samme område og håper at det går bra. Kjenne fortalte også om ulike teorier folk hadde om hvorfor dyrene var blitt så skremt og ga oss et tips om at Tom Raae muligens kunne ha noen opplysninger.

Fredag 9. juli ringte jeg Tom Raae (journalist i *Demokraten*). Han fortalte at han hadde fått tilsendt et bilde på mobiltelefonen. Bildet var tatt i nærheten av Solli, noen få kilometer fra Ørmen, og viste et avtrykk som kunne være av ulv. Raae tok da kontakt med Statens naturoppsyn (SNO). SNO tok så en befaring på stedet hvor avtrykket var funnet. De avkrefte at dette var et ulvespor. Tom Raae fortalte at han, i likhet med oss, hadde vanskeligheter med å finne noen som hadde sett ulv eller ulvespor i området.

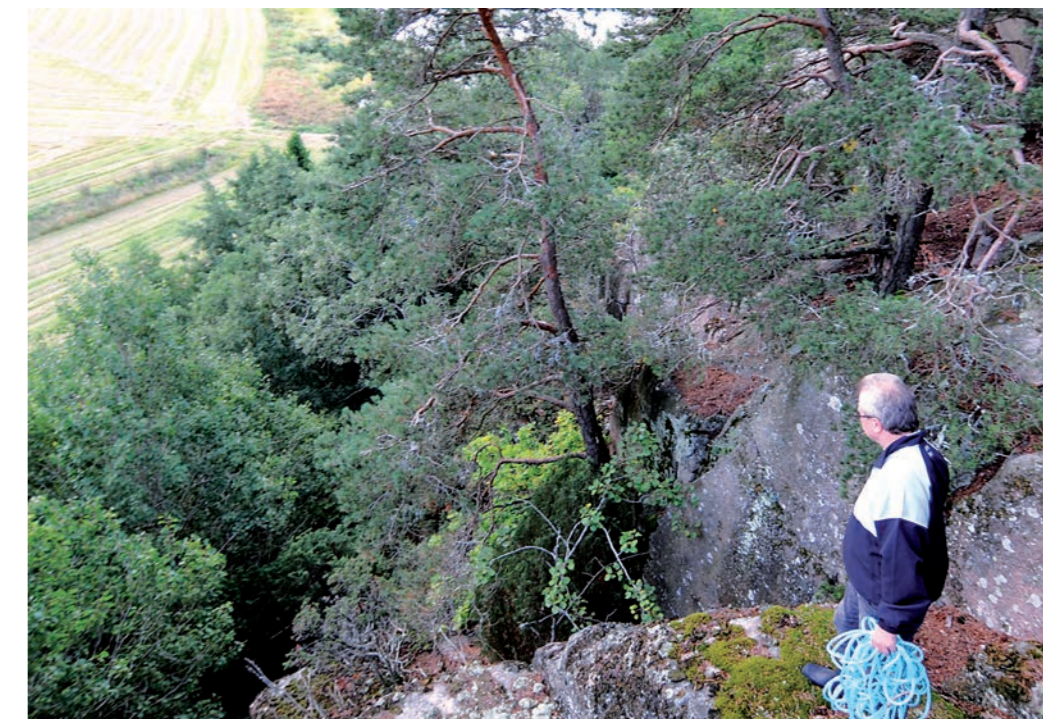
Jeg har også vært i kontakt med Annar Hasle (leder for dyrevernemnda i ytre Østfold). Han sier på telefon at han selv ikke har sett ulv eller spor, men at han like-

vel ikke vil avkrefte at det var ulven som var skyld i kvigetragedien.

Etter disse samtalen lå saken litt rolig, med unntak av nye befaringer, frem til jeg kontaktet Jan Huseklepp Wilberg fra SNO den 6. august. Han hadde selv ikke sett på sporet ved Solli, men i følge hans kollega var sporene for små til at det kunne være ulv. Huseklepp Wilberg fortalte videre at det ikke har vært observert ulv eller spor i området verken tidligere i vinter eller før og etter Ørmen-hendelsen.

Viltkonsulent Åsmund Fjellbakk hos fylkesmannen i Østfold kunne pr. telefon fortelle at det ikke er noe som tilsier at det var ulv i området på det aktuelle tidspunkt. Han sa videre at SNO ikke var blitt kontaktet før han snakket med dem på mandag.

Journalist Christian Andersen i *Fredrikstad Blad*, som skrev artikkelen de andre

mediene blant annet refererer til, kunne på sin side fortelle at opplysningene om ulv hadde han fått av Annar Hasle, Ari Ek og Arne Kjenne. Opplysningene fikk han over telefon. Fotograf Ole-Martin Grav var på stedet, men hadde ikke blitt forevist noe spor eller sportegn etter ulv.

Konklusjon: Intet sett, bare hørt.

På grunnlag av dette kan man sette spørsmålstegn ved det som ble opplyst i media etter episoden ved Ørmen. Overskriftene står ikke i samsvar med de opplysningene vi selv har innhentet fra befaringer og de samme kildene som mediene brukte. Det viser seg at det er lett for mediene å rope ulv, men ikke like lett å demtere påstandene om at det var ulv som var skyld i kvigetragedien, selv når det i etterkant kommer fram at det ikke er observert hverken ulv eller ulvespor i området. Dette skaper unødvendig frykt og gjør at folk blir engstelige og bidrar til at ulvemotstanden øker.

DNA-analyse av prøver samlet i Norge i 2009

164 bjørner påvist – 49 hunner og 115 hanner

Av

Ingvild Wartiainen¹

Camilla Tobiassen¹

Henrik Brøseth²

Mari Bergsvåg¹

Siv Grete Aarnes¹

Hans Geir Eiken¹

¹ Bioforsk Jord og miljø, Svanhovd

² Norsk institutt for naturforskning

Fra og med 2009 gjennomføres det årvisse nasjonale innsamlinger av hår og ekskrementprøver fra brunbjørn. Denne artikkelen er en noe redigert utgave av den siste rapporten som baserer seg på resultater fra innsamling av hår og ekskrementer i 2009 fra alle fylker der brunbjørn er observert. Tidligere er det utgitt fire rapporter i forbindelse med nasjonal overvåking av brunbjørn basert på genetiske metoder (Eiken et al. 2006, Eiken et al. 2007, Bjervamoen et al. 2008, Wartiainen et al. 2009a). Alle rapporter er tilgjengelig fra internett via www.barentswatch.com.

Materiale og metoder

Området for innsamling av sporprøver (ekskrement- og hårprøver) i 2009 var fylkene Buskerud, Oppland, Hedmark, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark. I tillegg ble det samlet inn vevsprøver fra døde bjørner i Norge. I utvalgte tilfeller ble prøver også samlet inn i Lappland i Finland og Jämtland i Sverige, rett over grensen fra Norge. Det ble analysert prøver fra to døde bjørner fra Norrbotten i Sverige.

I 2009 ble innsamling av bjørneekskrementer og bjørnehår i hovedsak utført som en del av Statens naturoppsyns (SNO) feltregistrering. I tillegg ble det samlet inn prøver fra turgåere, bønder og andre gjennom hele sesongen, samt fra elgjegere om høsten. Ekskrementprøver ble innsamlet i plastposer eller i 50 ml plastikk-rør og frosset ned etter ulike tidspunkt ved minus 20° C. Hårprøver ble samlet inn i papirkonvolutter og oppbevart mørkt og tørt ved romtemperatur. Etter forsendelse til laboratoriet på Svanhovd, ble prøvene oppbevart på samme måte frem til genetisk analyse. Innsamlingsdato og kartkoordinater ble registrert for hver prøve. Vevsprøver ble samlet inn og sendt i rør med etanol og oppbevart ved minus 20° C.

DNA-materiale ble i mange tilfeller innsamlet målrettet (ikke-tilfeldig) ved

sporing på snø, ved nylig bebodde hi, i forbindelse med skader på bufe og ved tips om observasjoner.

Alle prøver er registrert i Rovbasen og har der et eget registreringsnummer i tillegg til et eget laboratorienummer ved Bioforsk.

Alle prøver ble analysert etter protokoll akkreditert i henhold til den internasjonale standarden ISO 17025 og godkjent av Norsk akkreditering 03.11.2009. Prøver analysert i 2009 før protokoll ble godkjent av Norsk akkreditering har gjennomgått tilsvarende analyseprotokoll.

En prøve ble klassifisert som positiv når DNA-ekstraksjonen gav DNA-utbytte og prøven ble artsbestemt til brunbjørn. En positiv prøve ble klassifisert som en fungerende prøve når DNA-ekstraksjonen ga tilstrekkelig DNA-utbytte og kvalitet til å kunne gi en identitet.

Individene av brunbjørn identifisert i Norge i 2009 ble sammenlignet med individer av brunbjørn identifisert i Sverige. Sammenligningen ble utført på basis av tidligere gjennomført kalibrering av genetiske analyser av svensk brunbjørn analysert ved Laboratoire d'Ecologie Alpine i Frankrike og norsk brunbjørn analysert ved Bioforsk Svanhovd (Aarnes et al. 2009). Sammenligningen er basert på fem markører som benyttes rutinemessig i begge laboratorier: G10L, UarMU10, UarMU23, UarMU50 og UarMU51.

Resultater

I 2009 ble det i Norge analysert 1417 prøver gjennom det nasjonale overvåkningsprogrammet for brunbjørn. De fordelte seg som følger: 22 vevsprøver, 980 ekskrementprøver og 415 hårprøver. Av de mottatte hår- og ekskrementprøvene (n=1395) var 910 samlet inn av SNO-personell og 485 innsamlet av jegere og andre. Tabell 1 viser fordeling av prøver samlet inn i Norge i 2009. I tillegg ble det samlet inn 36 hår og ekskrementprøver fra

naboområder i Sverige og Finland, slik at den totale prøvemengden samlet og analysert i 2009 var 1453.

Av de totalt 1453 analyserte prøvene var 918 positive, dvs. de inneholdt DNA fra bjørn.

Av de 1453 mottatte prøvene var 1417 prøver samlet i Norge, og av disse var 891 prøver positive (63 %). De positive prøvene samlet i Norge fordelte seg som følger: 573 av 980 ekskrementprøver var positive (59 %), 296 av 415 hårprøver var positive (71 %) og alle vevsprøvene var positive. Figur 1 viser oversikt over positive og negative prøver innsamlet i Norge. Tabell 2 viser fylkesvis fordeling av prøver mottatt fra Norge, inkludert antall positive prøver, mens Tabell 3 viser øvrige prøver analysert i 2009.

Av de 891 positive prøvene fra Norge var 703 fungerende, det vil si at det ut fra prøvene kunne bestemmes en fullstendig nok DNA-profil til at de kunne individbestemmes (79 %). Individbestemte prøver utgjorde således 50 % av det totale antallet prøver samlet inn i Norge i 2009. **De 703 individbestemte prøvene stammet fra 164 ulike bjørner, 49 hunnbjørner (30 %) og 115 hannbjørner (70 %).**

Tabell 1: Fordeling av mottatte prøver i det nasjonale overvåkningsprogrammet i Norge i 2009.

	Prøvetype og antall			
	Ekskrement	Hår	Vev	Totalt
Finnmark	279	101*	8	388
Troms	111	34	1	146
Nordland	42	32	0	74
Nord-Trøndelag	307	36	3	346
Sør-Trøndelag	56	60	2	118
Hedmark	164	117	8	289
Oppland	20	35	0	55
Buskerud	1	0	0	1
Totalt	980	415	22	1417

*I tillegg ble det samlet inn 5 hårprøver fra Pasvikdalen som ikke ble analysert. Disse prøvene ble registrert som mottatt, men senere ikke gjenfunnet når de skulle analyseres.

Tabell 2. Fylkesvis fordeling av innsamlede prøver fra Norge 2009 (n=1417), inkludert antall positive prøver i DNA-analysen.

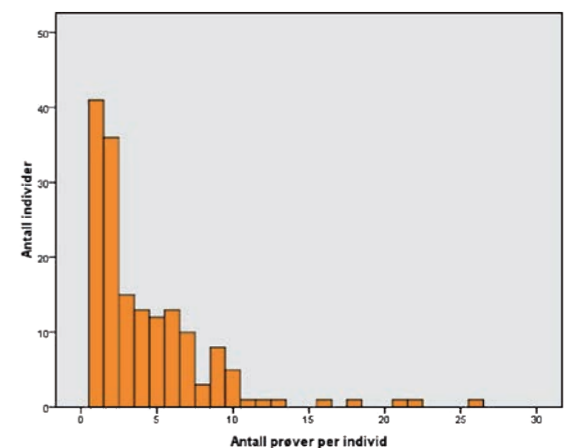
Fylke	Antall ekskrementprøver	Positive ekskrementprøver	Antall hårprøver	Positive hårprøver	Antall vevsprøver*
Finnmark	279	163 (58 %)	101	85 (84 %)	8
Troms	111	74 (67 %)	34	24 (71 %)	1
Nordland	42	8 (19 %)	32	22 (69 %)	0
Nord-Trøndelag	307	201 (65 %)	36	25 (69 %)	3
Sør-Trøndelag	56	19 (34 %)	60	27 (45 %)	2
Hedmark	164	99 (60 %)	117	90 (77 %)	8
Oppland	20	8 (40 %)	35	23 (66 %)	0
Buskerud	1	1 (100 %)	0	0	0
Totalt	980	573 (58 %)	415	296 (70 %)	22

*Alle prøver var positive

Innsamlingen av hår og ekskrementer fra brunbjørn i felt kan beskrives som en funn- og gjenfunnsmetode. Figur 2 viser fordelingen av antall prøver pr. individ i 2009. For 123 av de 164 identifiserte individene ble det samlet mer enn én prøve pr. individ, mens 41 individer var representert kun ved én prøve. Identifiserte individer ble observert mellom 1 og 26 ganger, og gjennomsnittlig antall prøver pr. individ var 4,3.

Den geografiske lokaliseringen av det totale antall individbestemte prøver er vist i Figur 3. I Figur 4 er den geografiske fordelingen av de 164 individene vist – med geografisk midtpunkt for individer som er representert med mer enn én prøve. Tabell 4 viser en fylkesvis oversikt med kjønnsfordeling for de 164 individbestemte bjørnene registrert i Norge i 2009. Det ble observert en viss forflytning av individer mellom fylker i forhold til tidligere år. Individ TR25 og NT1 – første gang registrert i henholdsvis Troms og Nord-Trøndelag – ble i 2009 påvist og registrert i Nordland fylke. Individ NT32, første gang registrert i Nord-Trøndelag, ble i 2009 påvist og registrert i Sør-Trøndelag, mens individene ST3 og ST4 som første gang ble registrert i Sør-Trøndelag, og HE22, første gang påvist i Hedmark i 2009, ble påvist og registrert i Oppland.

Det ble analysert 22 vevsprøver i 2009, og med unntak av en skinnprøve (M404403) var alle de mottatte vevsprøvene fungerende og kunne individbestemmes. Vevsprøvene representerte 18 ulike individer, 2 hunnbjørner og 16 hannbjørner. For 3 av individene var det levert inn to vevsprøver fra samme individ. Av de 18 individene var 12 tidligere registrert, mens individene FI92, HE71, NT62, NT63, HE69 og HE73 ikke tidligere var registrert ved analyse av ekskrement- og hårprøver samlet i Norge (Tabell 5). NT62 og HE73 er trolig tidligere registrert i Sverige.

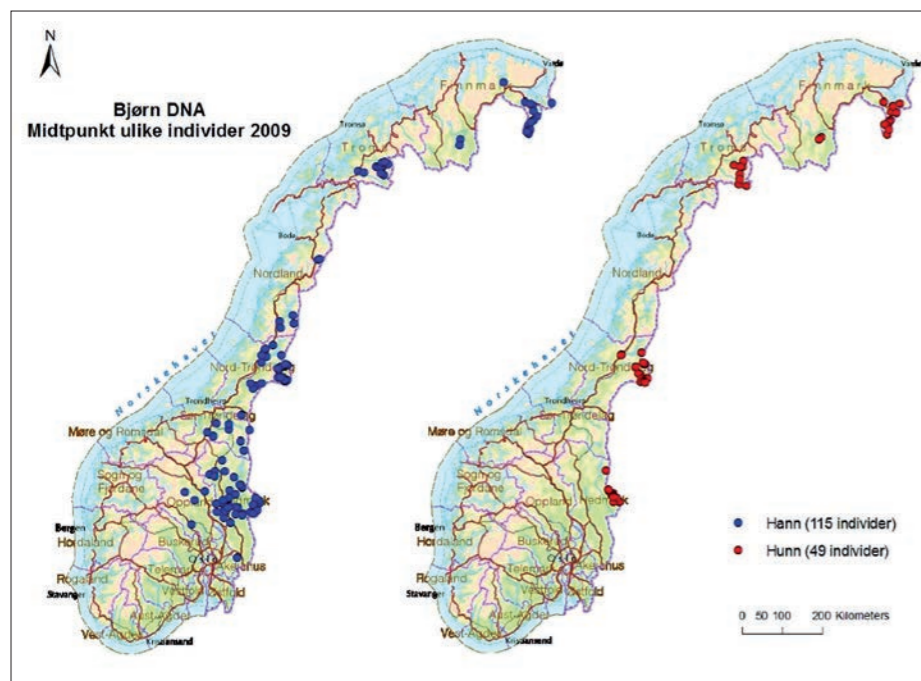
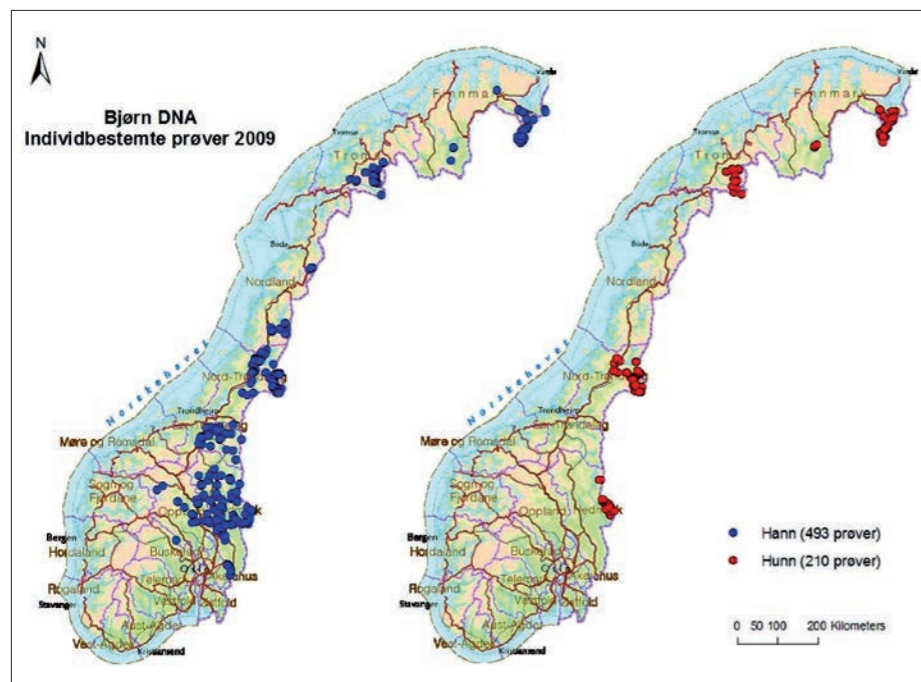

Figur 2. Antall prøver DNA-analysert pr. identifisert individ i Norge 2009 (n=703).

Tabell 3. Prøver samlet i grenseområder mot Norge i Finland og Sverige i 2009 (n=36), inkludert antall positive prøver i DNA-analysen.

Fylke/land	Prøvetype og antall			
	Ekskrement	Positiv ekskrement	Hår	Positiv hår
Lappland/Finland	0	0	2	0
Norrbotten/Sverige	0	0	2	2
Jämtland/Sverige	10	4	22	19
Totalt	10	4	26	21

Figur 1. Geografisk lokalisering av 1417 prøver fra Norge som ble DNA-analysert i 2009. Gul markering: positive prøver. Grå markering: negative prøver.

Figur 4: Geografisk fordeling av 164 individbestemte bjørn i Norge i 2009 etter DNA-analyse. Midtpunkt er vist for individer som er registrert med mer enn én prøve. Kartet til venstre viser oversikt over 115 hannbjørner (blå), og kartet til høyre viser oversikt over 49 hunnbjørner (rød).

Tabell 4. Fylkesvis oversikt over antall og kjønnsfordeling av bjørner identifisert i Norge i 2009. Fylkesfordelingen baserer seg på midtpunktet for individer registrert med mer enn én prøve. Tabellen inkluderer 18 individer registrert døde i 2009.

	Totalt	Hann	Hunn
Finnmark	32	18	14
Troms	23	14	9
Nordland	6	6	0
Nord-Trøndelag	45	29	16
Sør-Trøndelag	8	8	0
Hedmark	45	35	10
Oppland	5	5	0
Totalt	164	115	49

Fra prøvene samlet i områder utenfor Norge (Tabell 3), påviste DNA-analysen 8 ulike individer (Tabell 6). Det ble påvist 3 hunnbjørner og 3 hannbjørner i Jämtland i Sverige og 2 hannbjørner i Norrbotten, Sverige. Ingen av hunnbjørnene har noen gang vært påvist i Norge. Det samme gjelder to av hannbjørnene, mens to av hunnbjørnene identifisert i Jämtland var registrert i Sverige i 2008 (JL1 og JL3). En hannbjørn registrert i Jämtland i 2009 (NT41/JL6) var registrert i Nord-Trøndelag i 2008. Prøver fra to døde bjørner i Norrbotten i 2009 (TR8/NB3 og TR23/NB4) ble første gang registrert i Troms i henholdsvis 2006 og 2008 (Tabell 6).

Figur 3: Geografisk lokalisering av individbestemte prøver fra brunbjørn i Norge i 2009 (n=703) etter DNA-analyse. Individbestemte prøver av hannbjørner (n=493) vises på kartet til venstre med blå markering, og hunnbjørn (n=210) vises med rød markering.

Av de 164 individbestemte bjørnene i Norge i 2009 var 94 individer tidligere registrert i Norge gjennom foregående års DNA-analyser av hår- og ekskrementprøver (57 %). I Finnmark var 24 av 32 registrerte individer tidligere kjent (75 %), i Troms 13 av 23 individer (56 %), i Nordland 4 av 6 (66 %), i Nord-Trøndelag 17 av 45 (38 %), i Sør-Trøndelag 3 av 8 (37 %), i Oppland 5 av 5 (100 %) og i Hedmark 28 av 45 (62 %).

En sammenligning av individene registrert i Norge i 2009 med individer registrert i Sverige gjennom Det skandinaviske bjørneprosjektet, basert på 5 mikrosatelittmarkører (Aarnes et al. 2009), viste at 31 av individene identifisert i Norge trolig er identisk med individer av brunbjørn tidligere registrert i Sverige.

Diskusjon

I 2009 – det femte året med organisert innsamling av hår og ekskrement fra brunbjørn for DNA-analyse – ble det for første gang gjennomført en landsdekkende innsamling innenfor samme sesong. Det totale antallet prøver samlet i Norge, 1417, er det høyeste prøveantallet som noen gang er samlet inn i løpet av en sesong. Fra disse prøvene ble det identifisert 164 individer av brunbjørn, inkludert 17 bjørner som ble skutt i løpet av sesongen. Dette er også det hittil høyeste antallet individer identifisert innenfor samme sesong i Norge.

DNA-analysen i 2009 viste relativt stor fylkesvis variasjon i prosentandelen positive ekskrementprøver (Tabell 2). Fylker med færre individer av bjørn hadde en lavere andel positive ekskrementprøver enn områder med flere identifiserte bjørner. Denne observasjonen er i samsvar med tilsvarende innsamlinger i overvåkningsprogrammet fra 2005 til 2008. Andelen positive hårprøver var gjennomgående høyere enn for ekskrementprøvene og nokså lik for alle fylker med unntak av Sør-Trøndelag som lå noe lavere enn de andre fylkene. Jevnt over var det en økning i antall positive prøver, og den totale økningen fra 53 % i 2008 til 63 % i 2009 tyder på at rutiner ved innsamling, lagring og forsendelse er forbedret (Bjervamoen et al. 2007, Eiken et al. 2007, Wartiaainen et al. 2009a). Økt kunnskap og erfaring hos innsamlingspersonell kan også være en medvirkende årsak til den observerte

RovbaseID	Individ	Dødsdato	Kjønn	Dødsårsak	Kommune
M404370	NT62	05.05.2009	M	§ 14a. Særlige tilfeller	Lierne
M404385	TR14	12.06.2009	M	Skadefelling	Bardu
M404386	NT63	14.06.2009	M	Skadefelling	Namsskogan
M404389	HE69	20.06.2009	M	§ 11. Nødverge	Rendalen
M404390	FI52	29.06.2009	M	Skadefelling	Sør-Varanger
M404400	FI21	21.07.2009	M	§ 14a. Særlige tilfeller	Sør-Varanger
M404401	FI92	23.07.2009	M	Skadefelling	Sør-Varanger
M404403	Ingen ID	01.07.2009	-	Ukjent*	Sør-Varanger
M404404	HE72	17.08.2009	M	Skadefelling	Ringsaker
M404405	FI7	04.09.2009	F	Jakt	Sør-Varanger
M404408	HE63	01.10.2009	M	Jakt	Stor-Elvdal
M404409	HE73	01.10.2009	M	Jakt	Stor-Elvdal
M404411	HE48	02.10.2009	M	Jakt	Stor-Elvdal
M404412	HE22	04.10.2009	M	Jakt	Åmot
M404415	ST8	08.10.2009	M	Jakt	Røros
M404416	ST9	08.10.2009	M	Jakt	Selbu
M404417	HE18	11.10.2009	M	Jakt	Ringebu
M404421	NT43	15.10.2009	M	Jakt	Namsskogan
B00016133	HE71		F	Ukjent*	Trysil

*Prøver fra skinn funnet i felt.

Nr.	Individ	Kjønn	År
1	JL1	F	2008 (S) 2009 (S)
2	JL3	F	2008 (S) 2009 (S)
3	JL7	M	2009 (S)
4	JL8	M	2009 (S)
5	JL9	F	2009 (S)
6	NT41/JL6	M	2008 (N) 2009 (S)
7	TR8/NB3	M	2006 (N) 2008 (N) 2009 (S) Død
8	TR23/NB4	M	2008 (N) 2009 (S) Død

Tabell 6: Individer (n=8) påvist med DNA-analyse fra prøver samlet i Sverige, nær grensen til Norge i 2009. Individprefiks: NT=Nord-Trøndelag, TR=Troms, JL=Jämtland, Sverige, NB=Norrbotten, Sverige.

økningen i suksessrate. Samtidig har laboratoriet i forkant av analysene for 2009 gjennomgått en omfattende prosess for å akkreditere DNA-analysene av brunbjørn etter internasjonal standard ISO 17025. Dette kan også ha vært med på å øke andelen positive prøver, da spesielt prøveinntak og DNA-ekstraksjon har gjennomgått en standardiseringsprosess.

Av de 1417 DNA-analyserte prøvene fra Norge ga 703 prøver tilstrekkelig informasjon til at individidentiteten kunne bestemmes (fungerende prøver). Fra disse prøvene ble totalt 164 ulike individer påvist, hvorav 94 bjørner var tidligere kjent fra Norge (57 %). Andelen bjørner som ble gjenfunnet fra foregående år var uforandret fra undersøkelsen gjennomført i 2008 (Wartiaainen et al. 2009a).

Antall individbestemte prøver var i 2009 4,3 ganger det totale antall identifiserte individer. Etter en studie der ulike metoder for å estimere populasjonsstørrelse ble evaluert, anbefalte Solberg et al. (2006) en prøveinnsamling for DNA-baserte analyser i størrelsesorden 2,5–3 ganger det totale

Tabell 5: Oversikt over individer identifisert ved DNA-analyse av vevsprøver fra døde bjørner i 2009. M=hann, F=hunn.

antall forventede dyr. Basert på denne og andre studier (Eggert et al. 2003) skulle en derfor kunne anta at innsamlingen har gitt en god kartlegging i de fleste områder. Prøveinnsamlingen i det nasjonale overvåkningsprogrammet for rovvilt er i stor grad basert på målrettet og ikke tilfeldig innsamling, noe som kan gi varierende grad av dekning og innsats i ulike områder. I motsetning til målrettet innsamling vil en ved en systematisk innsamling av ikke-invasive prøver fra bjørn (hår eller ekskrementer) samle inn prøver mer jevnt fordelt med hensyn på geografi og tid. Flere nyere kartleggingsstudier av bjørnepopulasjoner har benyttet systematiske innsamlinger med godt resultat. Her kan nevnes studier i USA (Kendall et al. 2008), Norge (Smith et al. 2008, Eiken et al. 2009b) og Italia (De Barba et al. 2010). Noen studier viser også at en kombinasjon av målrettet og systematisk innsamling i definerte geografiske områder gir prøver fra en høy andel av individene (Wartiaainen et al. 2008, De Barba et al. 2010). Ut fra fordelingen av antallet prøver pr. individ i den norske innsamlingen i 2009 er det likevel trolig at dekningsgraden i innsamlingen har vært ganske god, selv om det lokalt er vanskelig å vurdere dekningsgraden ut fra disse data alene.

For Finnmark, er det registrert to hovedområder for brunbjørn, områdene i og i nærheten av Anárjohka nasjonalpark og Sør-Varanger kommune. I Anárjohka er det både gjennom det nasjonale overvåkningsprogrammet for rovvilt og gjennom hårfelleprosjekt påvist både hunn- og hannbjørner, men tettheten synes å være lav (Eiken et al. 2009b). Hovedandelen brunbjørn i Finnmark finnes i Sør-Varanger kommune. Totalt for Finnmark var 75 % av bjørnene identifisert i 2009 kjent fra tidligere år. Samtidig var det en relativt markant nedgang i antall individer – fra totalt 42 individer registrert i 2008 til 32 i 2009.

Antall prøver samlet inn i disse to årene var omtrent lik, med noe høyere prøvetall i 2009 enn i 2008 (Wartiaainen et al. 2009a). Den høye gjenfunnsraten i fylket tyder på at en gjennom årvisse DNA-analyser får en god oversikt over individene i området, og at det er en relativt liten andel av de observerte bjørnene som permanent forflytter seg til naboland. Det er påvist flere ynglende binner i Sør-Varanger i Finnmark, slik at noen av de nye individene kan forventes å være årsunger (Wartiaainen et al. 2009b).

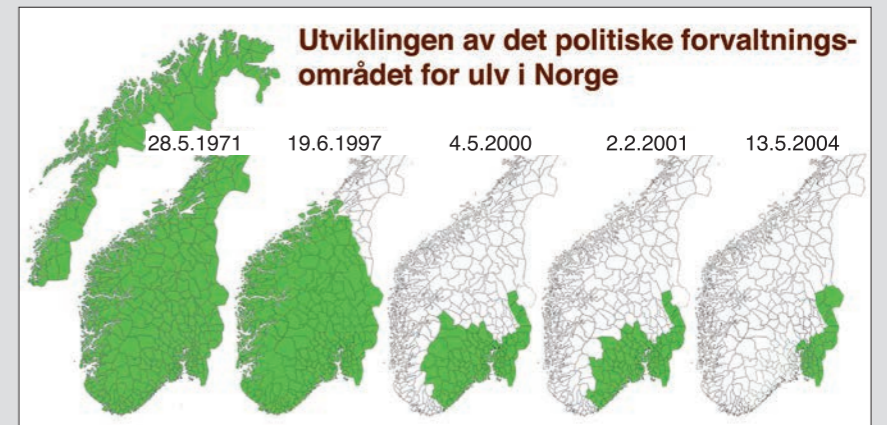
De totale funntallene inkluderer også bjørn som er registrert døde i løpet av sesongen, som i 2009 var 4 individer. Pasvikdalen i Finnmark er det eneste binneområde i Norge der det er åpnet for lisensjakt, og i 2009 ble det under lisensjakten skutt en reprodukerende binne her. I en kombinert studie av feltobservasjoner og genetiske slektskapsanalyser er det dokumentert 1,2 ynglinger pr. år i Sør-Varanger i perioden 2004–2008, der den skutte binna bidro sterkt til dette resultatet (Wartiaainen et al. 2009b). I perioden 2007–2009 ble det skutt 9 bjørn i Sør-Varanger (Rovbasen). Det er gjennom studier av bjørn i Sverige (Støen et al. 2006) påvist at brunbjørn synes å være mer territorial enn tidligere antatt. Sør-Varanger synes å ha en stabil bestand av brunbjørn, og det vil være av stor betydning å overvåke utviklingen i bestanden og hvilken effekt skadefelling og lisensjakt har i en slik bestand.

I Troms økte antall påviste individer fra 9 individer i 2006 til 23 i 2009 (Eiken et al. 2007; Wartiaainen et al. 2009a). Gjenfunnsandelen var i Troms 56 %, der 6 av 9 hunnbjørn var tidligere kjent. Fra Troms er det også eksempler på at samme individ er påvist på begge sider av nasjonalgrensen mellom Norge og Sverige (Tabell 6). Ved gjentakende innsamlinger i kommende år, vil det være av stor interesse å undersøke om bjørn i dette området viser seg å være like stedbundne som de tilsynelatende er i Finnmark, om gjenfunnsandelen øker eller om det er en større utveksling mellom naboland og nabofylker.

I Nordland ble det i 2009 registrert 6 individer, to bjørner som tidligere har vært registrert i henholdsvis Troms og Nord-Trøndelag, to individer som ikke tidligere var kjent og to individer kjent fra tidligere registrering i Nordland. Det har ikke vært identifisert hunnbjørn i Nordland i de årene det har vært gjennomført innsamlinger, og det kan synes som det i stor grad er hannbjørn på vandring som oppholder seg i dette området (Eiken et al. 2007, Wartiaainen et al. 2009a).

I Nord-Trøndelag ble det i 2009 identifisert 45 ulike individer, inkludert 3 døde bjørn. Dette er det høyeste tallet som noen gang er identifisert i dette fylket (totalt 31

FVR forventer høyere bestandsmål for ulv og bjørn

Regjeringen har i sin samarbeidsplattform varslet en invitasjon til Stortinget innen utgangen av 2010 for å få i stand et forlik om nye bestandsmål for ulv og bjørn. FVR har overlevert regjeringen sitt innspill i denne prosessen og gjengis her.

I regjeringsplattformen fra 2009 (Soria Moria II) er en lang rekke punkter om rovvilt listet opp og følgende to er gjenstand for en forliksinvitasjon til Stortinget innen utgangen av 2010:

– Samarbeide med Sverige om bestandsregistrering og fordeling av grenseulv. Ulvrevirer i grenseområdet skal regnes inn i det norske måltallet. Regjeringens utgangspunkt for forhandlingene med svenske myndigheter er at grenseulv skal regnes med en faktor på 0,5. Måloppnåelsen (antallet ynglinger) skal ses over flere år i sammenheng. Regjeringen vil på denne bakgrunn foreta en ny vurdering av bestandsmålet for ulv.

– Fullføre ny bestandsregistrering, og utredningen av modell for beregning av antall ynglinger av bjørn. Regjeringen vil på denne bakgrunn foreta en ny vurdering av bestandsmålet for bjørn.

Foreningen Våre Rovdyrs forslag:

1. Forvaltningsområdet for ulv økes til å omfatte deler av Stor-Elvdal og Rendalen kommuner. Dette er områder som preges av gjentatte etableringer av ulv og fravær av tamrein og utmarksbeitende sau.

2. Det nasjonale bestandsmålet for ulv økes til 5 årlige ynglinger som et delmål som skal realiseres innen 2015 og ti årlige ynglinger innen 2020. Bestandsmålet gjelder helnorske revirer.

3. Bestandsmålet for bjørn økes fra 15 til 20 ynglinger som skal realiseres i de relevante regioner innen 2020.

4. Det utarbeides en konkret plan for tiltak som sikrer måloppnåelse innen tidsrammene og at bestandene opprettholdes over tid.

Innledning

Vi henviser innledningsvis til dyrevernsloven som omfatter dyr på utmarksbeite, og i henhold til loven har dyreeier det hele og fulle ansvar for at husdyr på beite ikke lider eller kommer i fare for å lide på grunn av rovvilt.

Videre anser vi hele problemkomplekset rundt rovviltet for primært en beitedyrkonflikt og ikke en rovviltkonflikt. Det er hensynet til utstrakt beitebruk som er den dominerende årsaken til konfliktene.

Det er positivt at regjeringen foreslår å justere bestandsmålene for bjørn og ulv. Det gir dermed en god anledning til, i dette naturmangfoldåret, å legge et grunnlag for å øke disse bestandene utover de ytterst snevre og naturfiendtlige rammer dagens rovviltpolitikk legger til rette for. For ulvens vedkommende har bestanden i etterkant av stortingsforliket i 2004 vekslet mellom noen ytterst få ynglinger til en tilstand av funksjonell utryddelse. Bjørnebinner eksisterer i noen spredte grensestrakter – med stort sett under en håndfull ynglinger. I så godt som hele landet er med andre ord arten nær funksjonell utryddelse.

Bakgrunn

Norge har ratifisert Bernkonvensjonen som pålegger signatarlandene å sikre levedyktige

bestander av de aktuelle artene. Stortinget har gjennom Innst. S. nr. 174 (2003–2004) stadfestet at Norge etter Bernkonvensjonen har en forpliktelse til å sikre overlevelsen til alle de store rovviltartene i norsk natur. Nåværende regjering har for så vidt også nedfelt at man skal sikre rovviltbestandenes overlevelse.

Siden 1992 har regjeringen avgitt tre stortingsmeldinger om rovvilt. Gjennom den første meldingen ble kjerneområder for bjørn og jerv opprettet, og nye forskrifter nedfelt for forvaltning av de fire store rovpattedyrartene med regulering av bestandene i form av skadefelling, lisensjakt og kvotejakt. Nye regler for erstatning ble gjennomført, og ikke minst kom gaupe inn under erstatningsordningene.

Stortingsmelding nr. 35 (1996–1997) fulgte opp forrige melding på en rekke punkter. Stortinget sluttet seg til målet om å sikre levedyktige bestander av ulv, jerv, bjørn og gaupe, og skader på beitedyr skulle begrenses så mye som mulig. Et sentralt rovviltutvalg kom i stand der ulike berørte parter var representert. To jervnemnder og to gaupenemnder ble etablert og rådgivende utvalg nedsett i en rekke fylker. Forsknings- og informasjonsinnsatsen ble betydelig styrket.

Neste melding kom i 2003, og under behandlingen i Stortinget i 2004 ble nåværende rovviltpolitikk nedfelt via et bredt forlik. Forliket innebar bl.a. en tallfesting av bestandsmålet for ulv sammen med et ytterligere innsnevret forvaltningsområde for arten. Det ble eksplisitt uttrykt at grenserevirer ikke kan legges inn i et norsk mål. For øvrig ble regjeringens forslag til bestandsmål redusert for jerv (fra 42 til 39 ynglinger) og bjørn (fra 20 til 15 ynglinger). Det ble opprettet åtte regionale rovviltnemnder, og det sentrale rovviltutvalget ble avløst av et kontaktutvalg for involverte parter der bl.a. vår organisasjon er fast representant. Videre ble det fokusert på lokal aksept, økt forutsigbarhet og et enda mer fleksibelt fellingsregime. Det ble dessuten lagt til rette for å etablere en alternativ kompensasjonsordning med vekt på insentiver i beitenæringene.

Alle kjerneområder ble avvirket i 2005. En ny forvaltningsforskrift ble gjeldende fra samme år og regulerer i detalj forvaltningen av de store rovviltartene som nå også inkluderer kongeørn. Den nye naturmangfoldloven ble gjort gjeldende fra juli 2009 som det mest sentrale lovverket innen all naturforvaltning.

Stoltenbergregjeringen satte gjennom sin tilleggsproposisjon senhøsten 2005 en stopper for en alternativ kompensasjonsordning med vekt på insentiver og opprettholdt de tradisjonelle utbetalingsordningene for tap av dyr. Utover dette har i hovedsak forliket fra 2004 blitt videreført med vekt på den todelte målsettingen om å sikre både rovviltets overlevelse og beitenærings bruk av utmark. Regjeringsplattformen i 2009 bebudet imidlertid en rekke tiltak der grenseulver skal regnes inn i det norske måltallet, bestandsmålet for bjørn og ulv skal endres, innstramminger i forhold til presis bestandsmåloppnåelse, økte omstillingsmidler, enda lavere terskel for å felle bjørn og ulv, effektivisering av skadefelling, økt statlig assistanse og økt kompensasjon til fellingslag, trenering av oppbyggingsstakt mot nasjonale bestandsmål, lokal deltagelse i bestandsregistrering, en beregningsmodell for bestandsstørrelse

for bjørn, en forvaltning som skal bygge på både vitenskapelig- og erfaringsbasert kunnskap, endring av erstatningsordningene i retning av faktisk tap som følge av rovvilt, videre arbeid med spørsmålet om generell innlemmelse av hund i nødvergebestemmelsene, økte ressurser til forebyggende tiltak, samt at det ikke skal være rovvilt som representerer et skadepotensial i prioriterte beiteområder for husdyr og kalvingsområder for rein.

Ulv

I regjeringens bebudede forliksinvitasjon til Stortinget har man satt som premisse at Norge skal samarbeide med Sverige om bestandsregistrering og fordeling av grenseulv, og at ulvrevirer i grenseområdet skal regnes inn i det norske måltallet. Utgangspunktet for det norske forhandlingsstandpunktet er at grenseulv skal regnes med en faktor på 0,5. Dessuten skal måloppnåelsen (antallet ynglinger) ses over flere år i sammenheng.

Pr. april 2010 var den norske bestanden 27–31 individer. Tre flokker ynglet i 2009 hvorav én yngling utenfor forvaltningsområdet for arten. For 2010 er yngling ikke påvist utenfor forvaltningsområdet pr. 15. juni. For øvrig var kun én yngling bekreftet i Norge pr. samme dato.

Foreningen Våre Rovdyr kan ikke akseptere at et helnorsk bestandsmål fravikes. Ei heller at måloppnåelse bare skal nås tidvis eller unntaksvis – noe som nok i praksis blir resultatet av å se måloppnåelsen over flere år i sammenheng. Det var eksempelvis ingen helnorske ynglinger i 2007 til tross for Stortingets målsetting om tre ynglinger. Vi har ingen problemer med å se et slikt utspill som et ledd i de mange rovviltfiendtlige tiltak som er gjennomført de siste tjue årene. Innlemmelse av grenserevirer i det eksisterende norske bestandsmålet er nok et utspill i rekken der utfallet forventes å innebære så mye ulv som mulig over på svensk side, samtidig som myndighetene skal kunne smykke seg med å bidra til overlevelsen av arten gjennom et tilsynelatende nasjonalt bestandsmål. Norge bidrar så godt som ingen ting i

dag når det gjelder ulvens overlevelse med sitt fattigslige sonetilknyttede bestandsmål som aldri er nådd. Tvert i mot har man gjort det betydelig vanskeligere gjennom felling av en rekke genetisk viktige individer. Det er ikke engang pålegg om genetiske undersøkelser i forkant av fellingsstillatelse og heller ikke en klageadgang som kan karakteriseres som reell.

På bakgrunn av det forsvinnende lave norske bestandsmålet ville det være en fullendt parodi hvis eksempelvis seks ulvevi på svensk side av grensen skulle holde for å oppnå nåværende mål på tre norske ulveynglinger. Spørsmålet man snarere må stille seg er hvilke tiltak som er nødvendig for at arten over tid skal bedre sin status på den nasjonale rødlisten der den for tiden er klassifisert som *Kritisk truet*. Det åpenbare svaret på dette er selvsagt å legge til rette for en større bestand i Norge. Regjeringen har tross alt nedfelt i sin felles plattform at man skal sikre rovviltbestandenes overlevelse. Det holder ikke i det lange løp for norske myndigheter å sikre en virtuell overlevelse ved å påberope seg rovviltbestandene i Sverige eller andre land. Vi vektlegger at svenske myndigheter i så godt som alle sammenhenger refererer til svenske rovviltbestander og ikke er opptatt av gjennom ulike krumspring å frasi seg ansvaret. Og selv med en ulvbestand som ligger skyhøyt over det norske bestandsmålet stilles svenske myndigheter i kritisk søkelys fra EUs organer i forbindelse med forvaltningen av arten.

Regjeringen kan gjerne regne grenserevirer med en faktor på 0,5 med tanke på et utvidet samarbeid med Sverige, men det kan av åpenbare årsaker ikke påvirke det helnorske bestandsmålet dersom man i det hele tatt mener noe med å sikre artens overlevelse. Grenserevirer bør snarere fungere som et tillegg og en buffer basert på føre var-prinsippet. En økning av helnorsk bestandsmål vil samsvare godt med en utvidelse av forvaltningsområdet omtalt under. Økning av bestandsmålet må også ses på bakgrunn av artens status på den nasjonale rødlisten, større handlingsrom i forbindelse med ulike former

FVRs flotte t-skjorter

NY FVR-SKJORTE

*Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven – en naturlig del av norsk natur.*

NB! Fotomontasje

Str. S, M, L, XL

Pris kr 150 pr. stk. + porto

Bestilles fra våre representanter i Østfold:

Helga Riekeles
E-post: helgariekeles@hotmail.com
Tlf.: 69263709

Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no

Restsalg gaupeskjorte

Str. S, M
Pris kr 100 pr. stk. + porto

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Kasserer
Stig Anderson, Lokes v. 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Styremedlem
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Styremedlem
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Styremedlem
Christin Valsjø, Hardlandsv. 2 B, 2615 Lillehammer
mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Knut Georg Flo, Neshaugen 83, 5226 Nesttun
mob 94 48 38 38

Otto Frenge, Havsteinflata 17 D, 7021 Trondheim
mob 94 79 53 64

Morten Ree, Varsmoen 10, 7332 Løkken Verk
p. 72 49 63 91, mob 48 17 79 73

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms og Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Vestlandet
Knut Georg Flo, Neshaugen 83, 5226 Nesttun
mob 94 48 38 38

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet
Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdyrenes rolle i naturen og deres behov for egnede biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
 - artenes reproduksjonstid
 - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
 - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

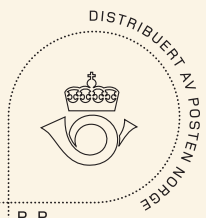
Kontingentsatser

Seniormedlem	min. kr 200
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 250
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 75
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr: kr 200
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 250):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPNO22
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

B-Economique
NORGE

P.P.

Returadresse: Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes

